

Regeringens proposition

1978/79:179

om ändring i tryckfrihetsförordningen m. m.

beslutad den 22 mars 1979.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll ovannämnda dag.

På regeringens vägnar

OLA ULLSTEN

SVEN ROMANUS

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en bestämmelse i brottsbalken om straff för den som i pornografisk bild skildrar barn och för den som sprider sådana bilder av barn. För att möjliggöra ingripanden mot tryckta skrifter med barnpornografiskt bildinnehåll föreslås också en ändring i tryckfrihetsförordningen.

Det är avsett att de nya reglerna skall träda i kraft den 1 januari 1980.

1 Förslag till Lag om ändring i tryckfrihetsförordningen

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

4 §¹

Med beaktande av det i 1 kap. angivna syftet med en allmän tryckfrihet skall såsom otillåtet yttrande i tryckt skrift anses sådan enligt lag straffbar framställning som innefattar:

1. högförräderi, förövat med uppsåt att riket eller del därav skall med våldsamma eller eljest lagstridiga medel eller med utländskt bistånd läggas under främmande makt eller bringas i beroende av sådan makt eller att del av riket skall sålunda lösryckas eller att åtgärd eller beslut av statschefen, regeringen, riksdagen eller högsta domarmakten skall med utländskt bistånd framtvingas eller hindras, såframt gärningen innebär fara för uppsåtets förverkligande;

försök, förberedelse eller stämpling till sådant högförräderi;

2. krigsanstiftan, såframt fara för att riket skall invecklas i krig eller andra fientligheter framkallas med utländskt bistånd;

3. uppror, förövat med uppsåt att statsskicket skall med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel omstörtas eller att åtgärd eller beslut av statschefen, regeringen, riksdagen eller högsta domarmakten skall sålunda framtvingas eller hindras, såframt gärningen innebär fara för uppsåtets förverkligande;

försök, förberedelse eller stämpling till sådant uppror;

4. landsförräderi eller landssvek, i vad därigenom, då riket är i krig eller eljest i lag meddelade bestämmelser om sådant brott äga tillämpning, någon förleder krigsfolk hörande till rikets eller med riket förbunden stats krigsmakt eller andra som äro verksamma för försvaret av riket till myteri, trolöshet eller modlöshet eller genom osann framställning sprider misströstan bland allmänheten eller begår annan dylik förrädisk gärning som är till men för försvaret eller för folkförsörjningen eller, om riket är helt eller delvis ockuperat av främmande makt utan att militärt motstånd förekommer, för motståndsverksamheten;

försök, förberedelse eller stämpling till sådant landsförräderi eller landsvek;

5. landskadlig vårdslöshet, i vad därigenom någon av oaktsamhet begår gärning som avses under 4;

¹ Senaste lydelse 1976:955.

Nuvarande lydelse

6. uppvigling, varigenom någon söker förleda till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet;

7. ryktesspridning till fara för rikets säkerhet, varigenom, då riket är i krig eller eljest i lag meddelade bestämmelser om sådant brott äga tillämpning, någon sprider falskt rykte eller annat osant påstående, som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet, eller till främmande makt framför eller låter framkomma sådant rykte eller påstående;

8. hot mot eller missaktning för folkgrupp av viss ras, med viss hudfärg, av viss nationellt eller etniskt ursprung eller med viss trosbekännelse;

9. förtal, varigenom någon utpekar annan såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, dock ej om det med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken och han visar att uppgiften var sann eller att han hade skäligen grund för den;

10. förtal av avliden, om gärning som avses under 9 är sårande för de efterlevande eller eljest kan anses kränka den frid, som bör tillkomma den avlidne; *eller*

11. förolämpning, varigenom någon smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom.

Föreslagen lydelse

6. uppvigling, varigenom någon söker förleda till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet;

7. ryktesspridning till fara för rikets säkerhet, varigenom, då riket är i krig eller eljest i lag meddelade bestämmelser om sådant brott äga tillämpning, någon sprider falskt rykte eller annat osant påstående, som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet, eller till främmande makt framför eller låter framkomma sådant rykte eller påstående;

8. hot mot eller missaktning för folkgrupp av viss ras, med viss hudfärg, av viss nationellt eller etniskt ursprung eller med viss trosbekännelse;

9. förtal, varigenom någon utpekar annan såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, dock ej om det med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken och han visar att uppgiften var sann eller att han hade skäligen grund för den;

10. förtal av avliden, om gärning som avses under 9 är sårande för de efterlevande eller eljest kan anses kränka den frid, som bör tillkomma den avlidne;

11. förolämpning, varigenom någon smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom; *eller*

12. barnpornografibrott, varigenom någon skildrar barn i pornografisk bild med uppsåt att bilden sprides, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1980.

2 Förslag till Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att i brottsbalken skall införas en ny paragraf, 16 kap. 10 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 kap.

10 a §

Den som skildrar barn i pornografisk bild med uppsåt att bilden sprides eller som sprider sådan bild av barn dömes, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig, för barnpornografibrott till böter eller fängelse i högst sex månader.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1980.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1979-03-08

Närvarande: statsministern Ullsten, ordförande, och statsråden Sven Romanus, Mundebo, Wikström, Wirtén, Huss, Rodhe, Wahlberg, Hansson, Enlund, Lindahl, Winther, Cars, Gabriel Romanus, Tham

Föredragande: statsrådet Sven Romanus

Lagrådsremiss med förslag till lag om ändring i tryckfrihetsförordningen, m. m.

1 Inledning

I juni 1977 tillkallades en kommitté för att utreda frågan om en ny yttrandefrihetsgrundlag. Kommittén som antog namnet yttrandefrihetsutredningen¹ avlämnade i oktober 1978 delbetänkandet (Ds Ju 1978:8) Barnpornografi. I betänkandet föreslås ändringar i tryckfrihetsförordningen och brottsbalken varigenom det skall bli möjligt att ingripa mot barnpornografi. Betänkandet – som också innehåller en redogörelse för gällande regler och praxis – bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av justitiekanslern (JK), riksåklagaren (RÅ), hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms tingsrätt, rikspolisstyrelsen, 1977 års sexualbrottskommitté (Ju 1977:03), utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt, socialstyrelsen, statens biografbyrå, statens filmgranskningsråd, statens barnfilmnämnd, radionämnden, skolöverstyrelsen (SÖ), konsumentverket, AB Svenska Pressbyrå, Allmänhetens pressombudsman (PO), Sveriges videoproducenters förening, Konstnärliga och litterära yrkesutövaras samarbetsnämnd (KLYS), Kooperativa Förbundet (KF), Pressens samarbetsnämnd (Publicistklubben, Svenska journalistförbundet och Svenska tidningsutgivareföreningen), Riksförbundet Hem och Skola, Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU), Rädda Barnens Riksförbund, Svenska bokförläggareföreningen, Svenska fotogra-

¹ Chefredaktören Hans Schöier, ordförande, redaktören Anders Ehnmark, riksdagsledamoten Bertil Fiskesjö, förbundsordföranden Anders Ljunggren samt riksdagsledamöterna Lisa Mattson, Olle Svensson och Per Unckel.

fernas riksförbund, Sveriges författarförbund samt Sveriges Radio AB.

KLYS har förklarat sig instämma i författarförbundets yttrande och har därutöver anfört vissa synpunkter.

Konstnärernas riksorganisation (KRO) och Föreningen svenska tecknare, vilka är medlemmar av KLYS, har instämt i sistnämnda organisations yttrande i likhet med Svenska fotoagrafernas riksförbund, som därutöver anfört vissa synpunkter.

RÅ har bifogat yttranden från cheferna för åklagarmyndigheterna i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Yttranden har dessutom inkommit från Operation Ansvar, Aktionerna "Kamp mot porr och prostitution" samt Svenska facklärarförbundets stockholmsavdelning, som därvid har hänvisat till det yttrande RFSU har avgett.

En sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

2 Föredragandens överväganden

Enligt 16 kap. 11 § brottsbalken skall den som på eller vid allmän plats genom skyltning eller annat liknande förfarande förevisar pornografisk bild på sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt dömas för otillåtet förfarande med pornografisk bild till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma gäller den som med posten sänder eller på annat sätt tillställer någon pornografisk bild utan föregående beställning. Ännu en begränsning av rätten att sprida pornografi följer av bestämmelsen i 16 kap. 12 § brottsbalken om förledande av ungdom. I vissa fall kan också bestämmelser i 6 kap. brottsbalken om sedlighetsbrott bli tillämpliga vid framställning av pornografiska bilder. Rätten enligt 6 kap. tryckfrihetsförordningen att sprida tryckta skrifter är begränsad i enlighet med föreskrifterna i 16 kap. 11 och 12 §§ brottsbalken. Utöver de nu nämnda bestämmelserna finns inga straffbestämmelser som tar sikte på pornografiska framställningar.

För att en framställning i tryckt skrift skall kunna leda till straff gäller enligt tryckfrihetsförordningen speciella förutsättningar. Till en början måste framställningen vara straffbar enligt vanlig lag. Brottet måste dessutom ha tagits upp i förordningens uppräknings av tryckfrihetsbrott. Beträffande ansvaret för innehållet i tryckt skrift gäller enligt förordningen i princip att endast en person är ansvarig. I fråga om periodisk skrift är det i regel utgivaren som bär ansvaret och beträffande annan skrift i allmänhet författaren. För framställningar i radio och TV finns regler i radioansvarighetslagen (1966:756) och lagen (1978:480) om ansvarighet i försöksverksamhet med närradio. Dessa regler bygger i allt väsentligt på regleringen i tryckfrihetsförordningen. Bl. a. hänvisas i lagarna beträffande frågan vilka yttranden som är straffbara till förordningens uppräknings av tryckfrihetsbrott.

Frågan om ett förbud mot barnpornografi har på senare år aktualiserats i

riksdagen vid flera tillfällen. När yttrandefrihetsutredningen tillsattes i juni 1977 tog jag också upp denna fråga särskilt i direktiven. Jag uttalade bl. a. att den utveckling som har skett på området visar att en viss försiktig vidgning av det straffbara området kan vara motiverad när det gäller både film och andra medier t. ex. tryckta skrifter och videogram (Dir 1977:71). Med anledning av två motioner till riksmötet 1977/78 uttalade konstitutionsutskottet (KU 1977/78:39) i april 1978 att det är i hög grad angeläget med åtgärder från samhällets sida mot den ökande förekomsten av barn i pornografiska sammanhang. Utskottet hänvisade vidare till yttrandefrihetsutredningens arbete och framhöll bl. a. att lagstiftningsarbetet var inriktat på att så snabbt som möjligt lösa hithörande frågor. Utskottet hemställde att riksdagen skulle förklara motionerna besvarade med vad utskottet anfört. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Yttrandefrihetsutredningen har nu i ett delbetänkande föreslagit ett förbud mot framställning och spridning av barnpornografi. Enligt kommitténs mening måste avbildande av barn för sådana syften anses innefatta en allvarlig kränkning av barnets integritet. Kommittén föreslår att förbudsregler skall tas in dels i 16 kap. 10 a § brottsbalken, dels i 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen.

En enig remissopinion delar kommitténs syn på barnpornografi och tillstyrker ett förbud. Det har emellertid yppats viss tveksamhet rörande det lämpliga i att bryta ut frågan till särskild behandling. Ett fåtal remissinstanser avstyrker att så sker och förordar att man avvaktar tills man har det samlade underlag för en lösning för all pornografi som yttrandefrihetsutredningen har i uppdrag att lägga fram. De flesta finner dock att skälen för en dellösning är så starka att man inte bör vänta.

Jag delar kommitténs och remissinstansernas allmänna inställning till barnpornografi. Det avgörande är således om olägenheterna med att bryta ut frågan om förbud mot barnpornografi från övriga närliggande spörsmål som kommittén har att överväga är så kännbara att ett uppskov ändå är att föredra. De frågor som har särskilt intresse i sammanhanget är de som rör åtgärder mot pornografi i allmänhet och våldsframställningar och dessutom frågan om att avskaffa filmcensuren för vuxna. Det är givet att det föreligger ett starkt samband mellan barnpornografen och nu berörda frågor. Det är emellertid också tydligt att de problem som är förknippade med en kriminalisering har mindre räckvidd och tyngd när det gäller barnpornografen än när det gäller området i övrigt.

Det måste också beaktas att ett effektivt förbud mot barnpornografi kräver ändring i tryckfrihetsförordningen, dvs. en grundlagsändring. För att undvika tidsspillan är det därför viktigt att förslag kan föreläggas riksdagen redan under innevarande valperiod. I annat fall kan den erforderliga grundlagsändringen sannolikt inte träda i kraft förrän efter 1982 års allmänna val.

Mot bakgrund av det anförda delar jag kommitténs och flertalet remissin-

stansers uppfattning att frågan om en kriminalisering av barnpornografin bör tas upp redan nu. Det är emellertid givet att de lösningar som jag kommer att förorda i detta sammanhang bör övervägas på nytt i samband med behandlingen av kommitténs slutbetänkande.

Som motiv för kriminaliseringen har kommittén hänvisat till den integritetsskada som kan uppkomma när barn medverkar vid tillkomsten av pornografiska alster. Detta motiv har i regel godtagits av remissinstanserna. Även jag anser att detta skäl är tillräcklig grund för ett förbud. De barn som medverkar kan normalt inte bedöma innebörden och konsekvenserna av sin medverkan. Man kan inte heller bortse från de skadeverkningar som kan drabba dessa barns syn på sexualiteten. Som har framhållits under remissbehandlingen kan som ytterligare motiv för en kriminalisering anföras att framställning och spridning av barnpornografiska alster är kränkande för barn över huvud taget.

Den föreslagna kriminaliseringen innebär en begränsning av den grundlagsfästa yttrandefriheten. Sådana begränsningar får enligt 2 kap. 13 § regeringsformen göras endast om särskilt viktiga skäl föranleder det. Kommittén har funnit att sådana skäl föreligger. Jag delar den uppfattningen och anser alltså att en kriminalisering bör komma till stånd.

Vid remissbehandlingen har även andra skäl för en kriminalisering än de nu nämnda anförts. Bl. a. har det sagts att den gärning som skall förbjudas bör ses som ett mot barnet riktat sexualbrott och att en straffbestämmelse därför borde tas in i 6 kap. brottsbalken. Sexualbrottskommittén hör till dem som har diskuterat detta skäl för en kriminalisering. Kommittén har därvid förutskickat att den i sitt fortsatta arbete skall överväga denna fråga närmare. I andra yttranden har ifrågasatts om inte hänsynen till tukt och sedlighet är ett bärande motiv för en straffbestämmelse. Enligt min mening bör de ytterligare grunder för kriminalisering som sålunda har anförts prövas först när resultatet av sexualbrottskommitténs och yttrandefrihetsutredningens fortsatta arbete med dessa frågor föreligger.

Motivet för kriminaliseringen har samband med hur det straffbara området bör avgränsas. Yttrandefrihetsutredningen har stannat för att enbart bilder skall omfattas av förbudet men att det å andra sidan skall gälla alla slags bilder, dvs. även tecknade bilder. Som skäl för att kriminalisera också tecknade bilder har kommittén anfört att det inte kan uteslutas att levande modell har begagnats vid framställningen. Detta har kritiserats vid remissbehandlingen. Å andra sidan har en del instanser ifrågasatt om inte även andra framställningar än bilder borde kriminaliseras.

Att nu utsträcka förbudet till annat än bilder och längre än vad kommittén har föreslagit kan enligt min mening inte komma i fråga. Jag delar kommitténs uppfattning att även tecknade bilder med barnpornografiskt motiv bör omfattas av en förbudsregel. Som skäl för kriminalisering kan här i första hand åberopas att bilder av denna typ är kränkande för barn över huvud taget, inte bara för det barn som kan ha använts som modell.

En straffbestämmelse om barnpornografi bör alltså i princip gälla bilder av alla slag. Av särskild praktisk betydelse är givetvis bilder i tryckta skrifter, fotografiska bilder, däri inbegripet film samt bilder som förmedlas med TV-teknik eller videogram.

När det gäller frågan vad en bild skall föreställa för att falla inom det straffbara området anser jag i likhet med utredningen att straffbarheten inte bör begränsas till bilder där barn är inbegripna i handlingar som uppenbarligen har en sexuell innebörd. Med hänsyn till motivet för kriminaliseringen bör bestämmelsen också kunna gälla t. ex. pornografiska bilder där barn förekommer tillsammans med en eller flera vuxna personer som utför sådana handlingar.

Som utredningen har framhållit kan man även tänka sig fall där ett barn, t. ex. genom speciella kameraarrangemang framställs på ett sätt som är ägnat att vädja till sexualdriften utan att det avbildade barnet kan sägas ha deltagit i ett sexuellt beteende vid avbildningen. Enligt min mening är i sådana fall en viss försiktighet påkallad så att det straffbara området inte blir alltför vidsträckt eller svårbestämt. Det är t. ex. givet att det inte kan komma i fråga att straffbelägga all avbildning av nakna barn eller alla bilder där ett barns könsorgan kan urskiljas även om sådana bilder skulle kunna stimulera en del människors sexualdrift. För att en bild av ett barn skall vara straffbar måste det fordras att den enligt vanligt språkbruk och allmänna värderingar är pornografisk.

Uppenbarligen är det förenat med svårigheter att i lagtext åstadkomma en skarp avgränsning av det straffbara området. Det kan därför inte undvikas att man måste beskriva detta område i tämligen allmänna ordalag och att den närmare avgränsningen i viss mån får ske i rättstillämpningen. Enligt min mening är det lämpligt att i brottsbeskrivningen begagna uttrycket pornografisk bild. Detta uttryck förekommer redan i bestämmelsen i 16 kap. 11 § brottsbalken om skyltningsförbudet och torde inte behöva föranleda några särskilda svårigheter vid tillämpningen.

Beträffande vad som skall förstås med barn har kommittén anfört att bestämmelsen syftar till att skydda unga människor vilkas könsmognadsprocess inte är avslutad, att någon åldersgräns inte bör anges samt att den närmare gränsdragningen får ankomma på rättstillämpningen. Några remissinstanser har kritiserat utredningens ståndpunkt och förordat en åldersgräns.

Som RÅ har påpekat skulle det emellertid medföra stora olägenheter att begagna sig av en bestämd åldersgräns, bl. a. därför att det skulle leda till att barnets identitet skulle behöva fastställas. Detta skulle i sin tur kunna orsaka ytterligare kränkning av det avbildade barnets integritet. Bl. a. på de skäl som RÅ har anfört vill jag ansluta mig till kommitténs uppfattning på denna punkt.

I likhet med kommittén anser jag vidare att straffbestämmelsen bör innehålla ett uttryckligt undantag för vissa fall. Detta undantag bör gälla

gärningar som är försvarliga t. ex. av konstnärliga eller vetenskapliga hänsyn eller som led i en allvarligt syftande nyhetsförmedling.

Som kommittén har föreslagit bör den nya straffbestämmelsen tas in som en ny 10 a § i 16 kap. brottsbalken. För att bestämmelsen skall kunna tillämpas i fråga om framställningar i tryckta skrifter och i TV-sändningar fordras också en ändring i 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen.

Kommittén har föreslagit att barnpornografibrott skall kunna straffas med böter eller fängelse i högst sex månader. Detta är samma straffskala som den som gäller för otillåtet förfarande med pornografisk bild och förledande av ungdom. Några remissinstanser har förordat att straffmaximum för barnpornografibrott bestäms till fängelse i ett år.

Även om skäl kan anföras för en strängare straffskala än den kommittén har föreslagit vill jag f. n. inte förorda att man frångår kommittéförslaget. Även denna fråga får övervägas på nytt under det fortsatta arbetet på en yttrandefrihetsgrundlag. Straffet bör därför nu bestämmas till böter eller fängelse i högst sex månader.

3 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i tryckfrihetsförordningen,
2. lag om ändring i brottsbalken.

Förslagen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3*¹.

4 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över de upprättade lagförslagen.

5 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

¹ Bilagan har utelämnats här. Förslagen är likalydande med dem som har fogats till propositionen.

1 Förslag till Lag om ändring i tryckfrihetsförordningen

Härigenom föreskrives att 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

4 §

Med beaktande av det i 1 kap. angivna syftet med en allmän tryckfrihet skall såsom otillåtet yttrande i tryckt skrift anses sådan enligt lag straffbar framställning som innefattar:

1. högförräderi, förövat med uppsåt att riket eller del därav skall med våldsamma eller eljest lagstridiga medel eller med utländskt bistånd läggas under främmande makt eller bringas i beroende av sådan makt eller att del av riket skall sålunda lösryckas eller att åtgärd eller beslut av statschefen, regeringen, riksdagen eller högsta domarmakten skall med utländskt bistånd framtvingas eller hindras, såframt gärningen innebär fara för uppsåtets förverkligande;

försök, förberedelse eller stämpling till sådant högförräderi;

2. krigsanstiftan, såframt fara för att riket skall invecklas i krig eller andra fientligheter framkallas med utländskt bistånd;

3. uppror, förövat med uppsåt att statsskicket skall med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel omstörtas eller att åtgärd eller beslut av statschefen, regeringen, riksdagen eller högsta domarmakten skall sålunda framtvingas eller hindras, såframt gärningen innebär fara för uppsåtets förverkligande;

försök, förberedelse eller stämpling till sådant uppror;

4. landsförräderi eller landssvek, i

1. högförräderi, förövat med uppsåt att riket eller del därav skall med våldsamma eller eljest lagstridiga medel eller med utländskt bistånd läggas under främmande makt eller bringas i beroende av sådan makt eller att del av riket skall sålunda lösryckas eller att åtgärd eller beslut av statschefen, regeringen, riksdagen eller högsta domarmakten skall med utländskt bistånd framtvingas eller hindras, såframt gärningen innebär fara för uppsåtets förverkligande;

försök, förberedelse eller stämpling till sådant högförräderi;

2. krigsanstiftan, såframt fara för att riket skall invecklas i krig eller andra fientligheter framkallas med utländskt bistånd;

3. uppror, förövat med uppsåt att statsskicket skall med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel omstörtas eller att åtgärd eller beslut av statschefen, regeringen, riksdagen eller högsta domarmakten skall sålunda framtvingas eller hindras, såframt gärningen innebär fara för uppsåtets förverkligande;

försök, förberedelse eller stämpling till sådant uppror;

4. landsförräderi eller landssvek, i

Nuvarande lydelse

vad därigenom, då riket är i krig eller eljest i lag meddelade bestämmelser om sådant brott äga tillämpning, någon förleder krigsfolk hörande till rikets eller med riket förbunden stats krigsmakt eller andra som äro verk-samma för försvaret av riket till myteri, trolöshet eller modlöshet eller genom osann framställning sprider misströstan bland allmän-heten eller begår annan dylik förrä-disk gärning som är till men för försvaret eller för folkförsörjningen eller, om riket är helt eller delvis ockuperat av främmande makt utan att militärt motstånd förekommer, för motståndsverksamheten;

försök, förberedelse eller stämp-ling till sådant landsförräderi eller landssvek;

5. landsskadlig vårdslöshet, i vad därigenom någon av oaktsamhet begår gärning som avses under 4;

6. uppvigling, varigenom någon söker förleda till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet;

7. ryktesspridning till fara för rikets säkerhet, varigenom, då riket är i krig eller eljest i lag meddelade bestämmelser om sådant brott äga tillämpning, någon sprider falskt rykte eller annat osant påstående, som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet, eller till främmande makt framför eller låter framkomma sådant rykte eller påstående;

8. hot mot eller missaktning för folkgrupp av viss ras, med viss hudfärg, av visst nationellt eller etniskt ursprung eller med viss tros-bekännelse;

Föreslagen lydelse

vad därigenom, då riket är i krig eller eljest i lag meddelade bestämmelser om sådant brott äga tillämpning, någon förleder krigsfolk hörande till rikets eller med riket förbunden stats krigsmakt eller andra som äro verk-samma för försvaret av riket till myteri, trolöshet eller modlöshet eller genom osann framställning sprider misströstan bland allmän-heten eller begår annan dylik förrä-disk gärning som är till men för försvaret eller för folkförsörjningen eller, om riket är helt eller delvis ockuperat av främmande makt utan att militärt motstånd förekommer, för motståndsverksamheten;

försök, förberedelse eller stämp-ling till sådant landsförräderi eller landssvek;

5. landsskadlig vårdslöshet, i vad därigenom någon av oaktsamhet begår gärning som avses under 4;

6. uppvigling, varigenom någon söker förleda till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet;

7. ryktesspridning till fara för rikets säkerhet, varigenom, då riket är i krig eller eljest i lag meddelade bestämmelser om sådant brott äga tillämpning, någon sprider falskt rykte eller annat osant påstående, som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet, eller till främmande makt framför eller låter framkomma sådant rykte eller påstående;

8. hot mot eller missaktning för folkgrupp av viss ras, med viss hudfärg, av visst nationellt eller etniskt ursprung eller med viss tros-bekännelse;

JUSTITIE-
DEPARTEMENTET

Barnpornografi betänkande av yttrande- frihetsutredningen

Till Statsrådet och chefen för justitiedepartementet

Den 9 juni 1977 bemyndigade regeringen chefen för justitiedepartementet att tillkalla en kommitté med högst sju ledamöter för att utreda frågan om en ny yttrandefrihetsgrundlag.

Med stöd av detta bemyndigande förordnade departementschefen den 9 juni 1977 chefredaktören Hans Schöier till ordförande i kommittén. Vidare förordnade han samma dag till ledamöter i kommittén redaktören Anders Ehnmark, riksdagsledamoten Bertil Fiskesjö, förbundsordföranden Anders Ljunggren samt riksdagsledamöterna Lisa Mattson, Olle Svensson och Per Unckel.

Kommittén har antagit namnet yttrandefrihetsutredningen.

Den 11 juli 1977 förordnades numera rättschefen Claes Eklundh, hovrättslagmannen Erik Holmberg och universitetslektorn Torbjörn Vallinder att som sakkunniga biträda kommittén.

Till sekreterare i kommittén förordnades den 11 juli 1977 rådmannen Carl Behrman. Den 11 november 1977 förordnades hovrättsassessorn Anders Pålman till biträdande sekreterare.

Yttrandefrihetsutredningen får härmed överlämna delbetänkande angående barnpornografi. I arbetet därmed har utredningens samtliga ledamöter och sakkunniga deltagit.

Särskilt yttrande har avgivits av Unckel.

Utredningens arbete fortsätter.

Stockholm i september 1978

Hans Schöier

Anders Ehnmark	Bertil Fiskesjö	Anders Ljunggren
Lisa Mattson	Olle Svensson	Per Unckel
		/Carl Behrman
		Anders Pålman

Nuvarande lydelse

9. förtal, varigenom någon utpekar annan såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, dock ej om det med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken och han visar att uppgiften var sann eller att han hade skälig grund för den;

10. förtal av avliden, om gärning som avses under 9 är sårande för de efterlevande eller eljest kan anses kränka den frid, som bör tillkomma den avlidne; eller

11. förolämpning, varigenom någon smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom.

Föreslagen lydelse

9. förtal, varigenom någon utpekar annan såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, dock ej om det med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken och han visar att uppgiften var sann eller att han hade skälig grund för den;

10. förtal av avliden, om gärning som avses under 9 är sårande för de efterlevande eller eljest kan anses kränka den frid, som bör tillkomma den avlidne;

11. förolämpning, varigenom någon smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom; eller

12. barnpornografibrott, varigenom någon med bild av barn framställer sexuellt beteende, dock icke om framställningen är försvarlig med hänsyn till sitt syfte och sitt sammanhang.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1980.

2 Förslag till Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrives att i brottsbalken skall införas en ny paragraf, 16 kap. 10 a §, av nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

16 kap.

10 a §

Den som med bild av barn framställer sexuellt beteende eller som sprider sådan bild dömes, om icke

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

framställningen är försvarlig med hänsyn till sitt syfte och sitt sammanhang, för barnpornografibrott till böter eller fängelse i högst sex månader.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1980.

1 Inledning

Yttrandefrihetsutredningen har i uppdrag att förstärka det konstitutionella skyddet för yttrandefriheten genom en grundlagsreglering efter mönster av tryckfrihetsförordningen (TF). Huvuduppgiften är att skapa ett regelsystem som på samma detaljerade sätt som TF ställer upp hinder för sådana ingrepp från det allmännas sida som kan skada förutsättningarna för ett fritt åsiktsutbyte.

Utredningen har inlett sitt arbete med att kartlägga villkoren för de medier och uttrycksformer som i dag har sin yttrandefrihet ofullständigt reglerad. Centrala uppgifter blir att överväga formerna för en enhetlig grundlagsreglering av yttrandefriheten och för den rättsliga prövningen av yttrandefrihetsbrott. Att ytterligare förbättra yttrandefrihetens villkor är utredningens uppdrag och ambition.

I direktiven förklaras att utredningen i allt väsentligt bör utgå från gällande rättsläge i fråga om brottskatalogens innehåll och avfattning. Men på en punkt anvisar direktiven en mera ingående behandling av det straffbelagda områdets omfattning. Det gäller pornografi och våldsframställningar.

De aktuella avsnitten i direktiven lyder som följer:

”Om kommittén i likhet med filmcensurutredningen skulle stanna för att vuxencensuren bör avskaffas, får den bl. a. överväga om i stället – såsom filmcensurutredningen förutsatte – möjligheterna till efterhandsingripanden bör utvidgas i någon mån genom en bestämmelse rörande pornografi och våldsframställningar. Det kan nämnas att förslag till en sådan bestämmelse lades fram av kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet i betänkandet (SOU 1969:38) Yttrandefrihetens gränser. Som jag kommer att närmare utveckla i det följande kan det även i övrigt finnas skäl till en sådan försiktig utvidgning av det straffbara området.”

”På en punkt bör kommittén emellertid mera ingående behandla frågan om det straffbelagda områdets omfattning. Som jag redan har nämnt kan det visa sig lämpligt att något vidga detta om filmcensuren för vuxna avskaffas. En utgångspunkt skulle här kunna vara det förslag till en yttersta gräns för pornografi och våldsframställningar som föreslogs av kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet. Den utveckling som har skett på pornografiområdet med bl. a. bilder av barn i sexuella situationer visar att en viss försiktig utvidgning av det straffbara området kan vara motiverad också vad gäller framställningar i andra medier än film, t. ex. tryckta skrifter och videogram.”

”Bland de ämnen som lämpligen kan behandlas under en första utredningsetapp kan nämnas frågorna om regleringens uppläggning i stort, vilka medier som bör omfattas av regleringen och i vilken utsträckning bestämmelserna om dessa skall bygga på de principer som i dag utmärker skyddet för tryckfriheten. — — — Andra spörsmål av intresse i en första omgång gäller — — — det eventuella införandet av en straffbestämmelse rörande pornografi och

våldsframställningar. Kommittén bör såvitt gäller den senast nämnda frågan vara oförhindrad att lägga fram ett författningsförslag med sikte på ett första riksdagsbeslut redan under denna valperiod.”

Som synes är frågan om en inskränkning av yttrandefriheten på dessa områden i direktiven väsentligen kopplad till behandlingen av filmcensuren för vuxna. Den samlade prövningen av pornografi- och våldsfrågan bör således knytas till en kommande behandling av vuxencensuren. För det talar också – utöver direktiven – det förhållandet att forskningsläget behöver ytterligare kartläggas och belysas, innan några välgrundade slutsatser kan dras om effekterna av våldsframställningar.

I riksdagen har på senare tid frågan om pornografi och våldsframställningar diskuterats med ökad intensitet. Särskild uppmärksamhet har ägnats exploateringen av barn som pornografiska motiv. Starka krav har rests på åtgärder som kan förhindra den.

Utredningen har mot den bakgrunden funnit det naturligt att ta fasta på att den enligt direktiven är oförhindrad att på det här området lägga fram ett författningsförslag med sikte på ett första riksdagsbeslut redan under denna valperiod. Av skäl som angetts har förslaget begränsats till att gälla barnpornografien. Med utredningen har ändå valt att i viss utsträckning belysa också angränsande frågeställningar.

2 Gällande regler och praxis

Rätten att publicera våldsskildringar och pornografi är i dag praktiskt taget obegränsad i Sverige. Den har dock underkastats ett par begränsningar som gäller spridning och exponering.

Såväl våldsskildringar som pornografiska framställningar kan i vissa fall vara utformade så att de kan anses uppmåna till brott eller förleda till brottslig gärning. I sådana fall kan framställningarna innebära uppvigling och därmed vara straffbara enligt 16 kap. 5 § brottsbalken. På grund av bestämmelsen i 7 kap. 4 § 6 TF är framställning som innefattar uppvigling otillåtet yttrande i tryckt skrift och alltså tryckfrihetsbrott.

Tidigare gällde ett allmänt förbud mot framställning och spridning av pornografiska alster. Förbudet uttrycktes i 16 kap. 11 § första stycket brottsbalken på följande sätt: ”Sårar någon tukt och sedlighet genom framställning i skrift eller bild eller genom att saluhålla, förevisa eller annorledes sprida skrift eller bild, dömes för sårande av tukt och sedlighet till böter eller fängelse i högst sex månader.” En motsvarande bestämmelse fanns i 7 kap. 4 § 14 TF.

År 1965 tillkallades en kommitté med uppdrag att se över bl. a. bestämmelsen om sårande av tukt och sedlighet med utgångspunkt från en i princip obegränsad yttrande- och tryckfrihet.

I sitt slutbetänkande (SOU 1969:38) Yttrandefrihetens gränser föreslog kommittén att den då gällande bestämmelsen i 16 kap. 11 § första stycket

brottsbalken skulle ersättas dels av ett allmänt förbud mot framställning och spridning av grovt sedlighetssårande eller uppenbart förråande framställningar, dels av en bestämmelse med följande lydelse: "Den som på allmän plats eller eljest offentligen utställer eller förevisar sedlighetssårande framställning eller som eljest sprider sådan framställning utan hänsyn till mottagarens inställning därtill, dömes för olaga spridning till böter eller fängelse i högst sex månader."

Kommittén föreslog vidare att 7 kap. 4 § 14 TF skulle ändras till att avse sådan enligt allmän lag straffbar framställning som innefattar kränkande av den allmänna känslan för anständighet genom grovt sedlighetssårande eller uppenbart förråande innehåll.

Genom förslaget om ett allmänt förbud mot grovt sedlighetssårande eller uppenbart förråande framställningar, vilket således skulle gälla även tryckta skrifter, ville kommittén åstadkomma att yttrandefriheten när det gällde sedlighetssårande framställningar blev mycket vidsträckt men att dock en "yttersta gräns" för yttrandefriheten på området bibehölls. Dessutom ville kommittén begränsa möjligheten att publicera de grövsta våldsskildringarna.

Kommittén ansåg att det – för att möjliggöra den föreslagna utvidgningen av yttrandefriheten – var nödvändigt att i viss mån begränsa rätten att sprida sådana sedlighetssårande alster, som föll utanför det föreslagna förbudet mot grovt sedlighetssårande eller uppenbart förråande framställningar. Den föreslagna bestämmelsen om olaga spridning syftade enligt kommittén till att förhindra skyltning med pornografiska alster och sådan spridning därav som sker utan att den enskilde aktivt medverkar för att få del av framställningen.

Kommitténs förslag om en yttersta gräns för rätten att publicera våldsskildringar och pornografi ledde inte till lagstiftning.

I remiss till lagrådet (prop. 1970:125) anförde dåvarande departementschefen att det fanns anledning anta att 16 kap. 11 § första stycket brottsbalken i dess då gällande lydelse inte längre svarade mot rådande samhällsuppfattning. Han förklarade vidare att samhället inte bör göra andra inskränkningar i yttrandefriheten än dem som är nödvändiga för att värna om andra betydande allmänna eller enskilda intressen och framhöll att den enskilde i vidaste möjliga omfattning själv bör få bestämma vilka framställningar i skrift, bild eller andra medier han skall ta del av. I propositionen föreslogs att den dåvarande bestämmelsen i 16 kap. 11 § första stycket brottsbalken och dess motsvarighet i TF skulle upphävas helt.

Rörande kommitténs förslag om en begränsning av rätten att sprida sedlighetssårande framställningar anförde departementschefen i huvudsak följande. Utvecklingen har gått i riktning mot en alltmer ohämmad spridning av avancerade pornografiska alster bland personer som själva inte vill ta del av dem. Det är angeläget att bryta denna utveckling, lämpligen genom ett straffsanktionerat förbud mot vissa former av spridning av pornografiska

bilder. Rätten att skylta med eller på annat liknande sätt förevisa pornografiska bilder på eller vid allmän plats borde begränsas eftersom ingen bör påtvingas pornografiska framställningar mot sin uttalade önskan. Lagstiftaren borde också ingripa mot den form av spridning som består i utsändning per post till personer som inte beställt materialet.

Förbudet föreslogs bli intaget i 16 kap. 11 § brottsbalken i stället för den dittillsvarande bestämmelsen om sårande av tukt och sedlighet. Det förutsatte en begränsning av spridningsrätten i TF och bestämmelsen därom borde tas in i 6 kap 2 § TF.

Efter vissa justeringar i det fortsatta lagstiftningsarbetet antog riksdagen den föreslagna bestämmelsen om begränsningar i spridningsrätten. Ändringarna i TF och brottsbalken trädde i kraft den 17 februari 1971 (SFS 1971:29 och 1970:225). 16 kap. 11 § brottsbalken har därefter följande lydelse: "Den som på eller vid allmän plats genom skyltning eller annat liknande förfarande förevisar pornografisk bild på sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt dömes för *otillåtet förfarande med pornografisk bild* till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma gäller den som med posten sänder eller på annat sätt tillställer någon pornografisk bild utan föregående beställning."

Statistiska centralbyrån har till utredningen lämnat följande uppgifter om antalet fällande domar för brottet otillåtet förfarande med pornografisk bild i hela riket: år 1971 fem, 1972 sju, 1973 fem, 1974 ingen, 1975 en och 1976 en. Dessutom har förekommit två åtalsunderlåtelse år 1971 och en år 1973.

Skylningsförbudet har varit föremål för högsta domstolens prövning i ett fall (refererat i Nytt Juridiskt Arkiv, avd. I, 1974 s. 516). Den tilltalade dömdes för otillåtet förfarande med pornografisk bild till 40 dagsböter, varjämte de i målet aktuella filmaffischerna förklarades förverkade.

Någon mera systematisk övervakning av skylningsförbudets efterlevnad förekommer tydligen inte någon annanstans än i Stockholm. Polisen där har under hand lämnat utredningen följande uppgifter om hur denna övervakning går till. Med oregelbundna intervaller gör polispersonal inspektionsturer på ställen där pornografisk skyltning förekommer notoriskt. Om polisen finner att skyltningen närmar sig gränsen för vad som anses tillåtet, påpekar man detta för den för skyltningen ansvarige. Som regel rättar sig denne efter polisens påpekanden. Åtgärder vidtas bara mot skyltning med samlagsbilder. Andra pornografiska bilder anses inte åtkomliga enligt rådande rättsuppfattning. Anmälningar om överträdelser kommer sällan från allmänheten.

Genom att sköta övervakningen på det sättet anser man sig inom polisen ha nått en allt bättre efterlevnad under senare år. Antalet förundersökningar om otillåtet förfarande med pornografisk bild är i stadigt sjunkande och antalet åtal för sådant brott har varit sammanlagt högst fem under de senaste tre-fyra åren.

Enligt uppgifter från polisen i Göteborg och Malmö har man där inte någon på liknande sätt anordnad övervakning av efterlevnaden av skylningsförbudet. Men man säger sig inte heller ha några som helst problem med

pornografisk skyltning där. Frekvensen av ärenden om otillåtet förfarande med pornografisk bild uppges vara mycket låg.

Ännu en begränsning av rätten att sprida pornografi och även våldsskildringar följer av bestämmelsen i 16 kap. 12 § brottsbalken om förledande av ungdom. Genom lagrummet kriminaliseras spridande bland ungdom av skrift eller bild som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran.

Utöver de berörda begränsningarna finns i svensk lagstiftning inga allmängiltiga inskränkningar i rätten att publicera våldsskildringar eller pornografi. För framställningar i radio och TV och offentligt förevisad film gäller dock särskilda regler.

Beträffande radio och TV styrs programinnehållet f. n. av radiolagen (1966:755) och radioansvarighetslagen (1966:756) samt av avtalet mellan staten och Sveriges Radio. Såvitt gäller yttrandefrihetsbrotten överensstämmer denna reglering med vad som gäller för tryckta skrifter. Av intresse i sammanhanget är att riksdagen, då den nyligen beslutade om radions och televisionens fortsatta verksamhet, uttalade att inslagen av våld i underhållningsprogrammen bör minskas så långt som möjligt (se KrU 1977/78:24 s. 47).

Innehållet i film, som visas offentligt, regleras i förordningen (1959:348) med särskilda bestämmelser om biografföreställningar m. m. (biografförordningen). Där föreskrivs bl. a. att film, som är avsedd för offentlig visning för vuxna, inte får godkännas för visning, om den kan verka förråande eller skadligt upphetsande eller förleda till brott, och inte heller om förevisandet finnes uppenbarligen strida mot lag.

Beträffande filmvisning för barn gäller särskilda, strängare regler.

I fråga om offentlig tillställning finns bestämmelser i allmänna ordningsstadgan (1956:617). Pornografisk föreställning fordrar tillstånd av polismyndigheten. Person under 18 år får inte medverka vid sådan föreställning och där får inte förekomma förråande sexuella eller sadistiska beteenden.

På ett särskilt område, nämligen när det gäller s. k. barnpornografi, begränsas möjligheterna att producera skildringar i fotografisk eller liknande bild av straffbestämmelserna i 6 kap. 3 och 6 §§ brottsbalken om otukt med barn och otuktigt beteende. I de fall då de avbildade handlingarna består i könsligt umgänge med barn eller sedlighetssårande beröring av barn kan alltså själva produktionen av framställningarna innefatta brott. Det bör dock påpekas att många barnpornografiska skildringar inte torde förutsätta brottsligt förfarande vid själva framställningen.

Också barnavårdslagstiftningen ger i viss utsträckning skydd mot att barn utnyttjas för produktion av pornografiska skildringar. Men med stöd av barnavårdslagen kan i princip åtgärder vidtas endast mot barnet självt eller dess vårdnadshavare. Andra än indirekt verkande hinder mot att utomstående utnyttjar barnet i sådan verksamhet kan inte resas med hjälp av barnavårdslagen.

Avslutningsvis kan nämnas att Pressens opinionsnämnd inte tar ställning till våldsskildringar eller pornografi i vidare mån än som erfordras för att skydda identifierbar, enskild person mot publicitetsskador.

3 Debatten i riksdagen

På senare år har pornografifrågorna vid åtskilliga tillfällen aktualiserats i riksdagen.

Frågan om hinder mot tryckning och spridning i Sverige av tryckalster där barn framställs som sexualobjekt togs upp av Karin Söder (c) i en fråga (1975/76) till dåvarande justitieministern. Denne svarade den 20 februari 1975 att tidigare erfarenheter av pornografilagstiftning och dess tillämpning visade hur ineffektiva straffbestämmelser är som riktar sig mot framställningens innehåll och hur svårt det är att avgränsa det straffvärda området. Enligt hans mening fanns inte anledning att överväga allmänna inskränkningar i tryckfriheten eller spridningsrätten för att förhindra sådana speciella företeelser. Inte heller föreföll det honom ändamålsenligt att ingripa mot pornografi med visst innehåll hur fränstötande innehållet än kunde te sig. Han ansåg att gällande bestämmelser i 16 kap. 11 och 12 §§ brottsbalken var tillräckliga. Karin Söder hänvisade i den efterföljande debatten till det lagstiftningsarbete på det berörda området som pågick i Västtyskland och till ett aktuellt mord på en flicka, där gärningsmannen enligt tidningsuppgifter hänvisat till barnpornografi som en inspirationskälla.

I konstitutionsutskottets betänkande 1975/76:56 med anledning av propositionen 1975/76:209 om ändring i regeringsformen behandlades också motionen 1975/76:2150 av C.-H. Hermansson m. fl. (vpk). I den hemställdes om förbud i den kommande massmediegrundlagen mot spridning av kvinnodiskriminerande uppfattningar och om förbud i särskild lag mot spridning av kvinnodiskriminerande text och bild i pornografiska alster. Utskottet anförde att arbetet på en ny yttrandefrihetsgrundlag skulle fortsätta och att därvid också frågan om yttrandefrihetens gränser skulle behandlas. En kommande utredning på området borde inte bindas genom riksdagens ställningstagande i sak till motionen. Utskottet avstyrkte därför motionen. Riksdagen biföll utskottets hemställan i denna del.

Med hänvisning till ett TV-program om barnpornografi och flickprostitution begärde Rune Ångström (fp) i en fråga (1976/77:117) till justitieministern besked om denne avsåg att ta initiativ till ett kraftigt ingripande från polisens sida mot handlingar som innebär att minderåriga flickor utnyttjas i brottslig verksamhet. Justitieministern svarade den 10 december 1976 att de avbildade handlingarna är straffbara i Sverige såsom otukt med barn eller otuktigt beteende. Han sade vidare att det är ytterst beklagligt om värderingarna bakom dessa bestämmelser undergrävs av kommersiella intressen. Att barn utnyttjas i pornografiska framställningar är en utveckling som måste stävjas. Justitieministern påminde om det förslag som lagts fram i betän-

kandet (SOU 1969:38) Yttrandefrihetens gränser. Han meddelade att regeringen övervägde möjligheterna att skapa en lagstiftning som i första hand tog sikte på förbud mot sadistiska framställningar och barnpornografi. Justitieministern erinrade om att därvid i fråga om tryckta skrifter en ändring av TF krävdes.

Vid riksmötet 1977/78 väcktes två motioner (986 och 987) av Per Gahrton (fp) resp. Åke Gillström m. fl. (s) om pornografi. I den ena hemställdes att riksdagen hos regeringen skulle begära omedelbara åtgärder mot barnpornografi, t. ex. genom att regeringen tog initiativ till en frivillig överenskommelse med grossisterna i branschen. I den andra yrkades att riksdagen hos regeringen skulle begära en skyndsam skärpning av lagstiftningen gällande pornografi, innebärande förbud mot fotografering av barn, djur och våldshandlingar i pornografiskt syfte. Konstitutionsutskottet uttalade (KU 1977/78:39) med anledning av motionerna, att det är i hög grad angeläget med åtgärder från samhällets sida mot den ökande förekomsten av barn i pornografiska sammanhang. Utskottet hänvisade vidare till yttrandefrihetsutredningens pågående arbete med de berörda frågorna och föreslog att riksdagen skulle förklara motionerna besvarade med vad utskottet anfört. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

I en fråga till justitieministern (1977/78:373) undrade Catarina Rönnung (s) om en lagändring med sikte på förbud mot sadistiska framställningar och barnpornografi planerades, vilka förarbeten för en sådan lagändring som i så fall vidtagits och vid vilken ungefärlig tidpunkt en proposition kunde påräknas. I sitt svar den 11 april 1978 anförde justitieministern att det är angeläget att utvecklingen mot att utnyttja barn i pornografiska framställningar stävjas. Efter redogörelse för direktiven till yttrandefrihetsutredningen i denna fråga uppgav han vidare att han inhämtat att utredningen börjat studera frågan med sikte på att ta ställning i så god tid att ett förslag skulle kunna läggas fram hösten 1978. Ett förslag vid den tidpunkten skulle möjliggöra en proposition under våren 1979 och ett första riksdagsbeslut under innevarande valperiod.

4 Några ord om forskningen

Som konstaterats i proposition 1977/78:91 om radions och televisionens fortsatta verksamhet m. m. medger de undersökningar, som hittills har publicerats angående effekterna av våldsinslag i massmedierna, inte några entydiga slutsatser. Forskningen har emellertid intensifierats under senare år och metoderna har förfinats. Inom videogramutredningen pågår f. n. arbete med en sammanställning över den aktuella forskningen.

Man torde något förenklat kunna skilja mellan fem olika typer av effekter.

För det första kan våldsinslagen tänkas ha en *instruktiv effekt*; man kan av dem inhämta vissa kunskaper.

För det andra kan våldsinslagen tänkas ha en *stimulerande eller utlösande effekt*, i första hand på kort sikt: de aggressiva tendenserna stegras, hämningarna försvagas; man får lust att "tillämpa kunskaperna".

För det tredje kan våldsinslagen tänkas ha en *mönsterbildande effekt*. En långvarig konsumtion av filmer med våldsinslag kan befaras skapa intrycket, att våld är en legitim eller i varje fall naturlig väg till framgång i livet.

För det fjärde kan våldsinslagen tänkas ha en *avtrubbande effekt*. Med långvarig konsumtion av våldsframställningar följer så småningom att aversionen mot våld som konfliktlösningsmetod avtar. Indignationströskeln höjs och allt starkare stimuli fordras för att konsumenten skall reagera mot våldet.

För det femte kan våldsinslagen tänkas ha en *avreagerande effekt*. Man tänker sig här, att den som tar del av sådana inslag därvid lever ut sina aggressioner och lättar på det emotionella trycket. Benägenheten att själv gripa till våld kan då tänkas bli mindre.

Forskarna är eniga om att våldsinslag i massmedier kan ha en instruktiv effekt. Praktiskt taget alla forskare anser också att inslagen kan bidra till att framkalla ett aggressivt beteende. I andra avseenden – såsom i fråga om inslagens avreagerande effekt – råder oenighet.

När det gäller effekterna av pornografiska framställningar är forskningen inte lika omfattande. En dansk kriminolog, Berl Kutchinsky, har dock gjort undersökningar avsedda att söka förklaringar till minskningen av registrerade sexualbrott i Köpenhamn efter det att det straffrättsliga förbudet mot pornografi avskaffats i Danmark.

Kutchinsky anser sig ha funnit att minskningen vad beträffar ett par brottstyper – fönstertittning och antastande av småflickor – kan förklaras som en direkt följd av utvecklingen på det pornografiska området. Beträffande våldtäkt och andra grövre sexualbrott medger undersökningarna inga entydiga slutsatser.

5 Överväganden

Efter ändring 1970 och 1971 finns inte längre i brottsbalken och tryckfrihetsförordningen någon allmän straffbestämmelse om pornografi. Endast vissa slag av spridning av pornografiska alster är straffbelagda. För vuxna gäller att var och en så långt möjligt skall få bestämma vilka framställningar han skall ta del av – ingen skall behöva utsättas för pornografi mot sin vilja. I fråga om spridande av pornografiska framställningar bland ungdom gäller en strängare bestämmelse.

Förslag om att pornografiska framställningar på nytt skall bli straffbelagda i större eller mindre omfattning har väckts gång på gång under 1970-talet. Frågan tas också upp i direktiven för yttrandefrihetsutredningen.

I första hand pekas i direktiven på frågans samband med filmcensuren: avskaffas filmcensuren för vuxna, kan det vara påkallat att i stället öka

möjligheterna till efterföljande ingripanden. Den utveckling som har skett på pornografiområdet med bl. a. bilder av barn i sexuella situationer visar enligt justitieministern att en viss försiktig utvidgning av det straffbara området kan vara motiverad också vad gäller framställningar i andra medier än film t. ex. tryckta skrifter och videogram.

Direktiven nämner även möjligheten att utredningen i en första omgång prövar frågan om införandet av en ny straffbestämmelse om pornografi och våldsförframställningar med sikte på ett första riksdagsbeslut under denna valperiod.

Frågan om kriminalisering av pornografi och våldsförframställningar har, som framgår av det anförda, ett nära samband med frågan om filmcensuren för vuxna. Den frågan kommer yttrandefrihetsutredningen att behandla först i ett senare skede av sitt arbete. Även bortsett från det sambandet måste tanken på en kriminalisering av pornografiska framställningar och våldsförframställningar i allmänhet prövas ingående från skilda aspekter. Av den föregående redogörelsen framgår att utredningen ännu inte har kunnat skaffa sig någon klar bild av effekten av olika typer av sådana framställningar. På vissa områden måste man också ägna mycken uppmärksamhet åt kraven på frihet i konstnärlig och vetenskaplig verksamhet och på yttrande- och informationsfrihet i övrigt. Vid eventuell lagstiftning uppkommer här betydande svårigheter vid avgränsningen av det straffbara området. Det sagda gäller även de framställningar som förenar våld och sexualitet, dvs. den sadistiskt inriktade pornografi som har diskuterats i riksdagen tillsammans med barnpornografen.

De nu beskrivna problem som möter tanken på en kriminalisering har mindre räckvidd och tyngd i fråga om den typ av pornografi vari barn medverkar antingen ensamma eller tillsammans med vuxna. Denna s. k. barnpornografi utgörs av alster som, främst i bild, skildrar barn i sexuella situationer de inte är mogna att uppträda i. Situationerna svarar ofta mot brottsbeskrivningarna för otukt med barn eller otuktigt beteende. Men barnpornografen innehåller även bilder, som har getts en sexuell innebörd utan att de avbildade situationerna kan sägas svara mot dessa brottsbeskrivningar.

Ett motiv för åtgärder mot barnpornografi är den integritetsskada som kan uppkomma när barn medverkar vid tillkomsten av pornografiska alster. Oavsett om avbildandet – vanligen med fotografisk metod – försiggår med barnets samtycke, måste det anses innefatta en allvarlig kränkning av barnets integritet. Barnet kan normalt inte överblicka konsekvenserna.

I fråga om barnpornografins vidare effekter ger hittillsvarande forskning inte någon säker ledning. Det är knappast möjligt att lägga fram bevis i frågan huruvida barnpornografiska framställningar kan leda till resp. avleda från sexuellt övervåld mot barn. I varje fall ger tillgänglig kunskap om effekterna inte anledning att avstå från att kriminalisera barnpornografen om en sådan åtgärd anses påkallad av hänsyn till barnens integritet.

Barnpornografin förefaller vara en tämligen ny företeelse på den svenska marknaden. Produktionen tycks huvudsakligen äga rum i olika västeuropeiska länder, kanske främst Holland, och USA. Även i Sverige har produktion av barnpornografi förekommit i enstaka fall. Produkterna består till övervägande del av tryckta skrifter men också barnpornografi på film förekommer.

De tryckta skrifterna saknar som regel uppgifter om tryckeri, tryckort och tryckår. Vidare saknas vanligen uppgift om författare eller annan upphovsman. Innehållet i skrifterna består till allra största delen av fotograferat material men också teckningar förekommer, medan textmaterialet är föga omfattande och domineras av kontaktannonser.

Brottsbalkens bestämmelser om otukt med barn och otuktigt beteende sätter i viss omfattning en spärr för produktion av barnpornografi. Det är emellertid, som tidigare påpekats, möjligt att framställa barnpornografiska bilder utan att komma i konflikt med dessa bestämmelser.

Sverige torde i dag vara ett av mycket få länder som tillåter barnpornografi. I många länder, t. ex. Norge och Finland, råder generella förbud mot pornografi. Uttryckligt förbud mot barnpornografi gäller i Västtyskland.

Utredningen har dragit slutsatsen att barnpornografiska framställningar i bild bör straffbeläggas. Behovet av en motsvarande kriminalisering av skriftliga framställningar är mindre påtagligt. Konflikter med den konstnärliga friheten är här också väsentligt svårare att lösa. Utredningen begränsar sig i sitt lagförslag till framställningar i bild.

En straffbestämmelse om barnpornografi bör gälla bilder av alla slag. Av särskild praktisk betydelse är fotografiska bilder. Givetvis åsyftas även bilder framställda med elektromagnetiska eller andra tekniska metoder. Också tecknade bilder avses. Det kan inte uteslutas att levande modell används som ett led i produktionen av dem.

Avgörande för straffbarheten bör inte vara, huruvida barnet eller barnen är invecklade i uppenbara sexualhandlingar. Sådana fall tillhör visserligen dem som straffbestämmelsen främst bör riktas emot, men denna bör omfatta även fall där bilden ges sexuell innebörd genom barnets ställning eller åtbörder. Man kan väl tänka sig fall där ett barn, t. ex. genom speciella kameraarrangemang, framställs på ett sätt som är ägnat att vädja till sexualdriften utan att barnet kan sägas ha deltagit i ett sexualbeteende vid avbildningen.

Enligt 2 kap. 13 § första stycket regeringsformen får yttrandefriheten, bortsett från vissa särskilt angivna fall, begränsas endast om särskilt viktiga skäl föranleder det. Sådana skäl föreligger enligt utredningens mening i de fall som åsyftas här.

Om en bestämmelse om barnpornografi skall få giltighet i fråga om de skrifter som regleras genom TF måste den införas inte bara i brottsbalken utan också i TF. Förslag till straffbestämmelse framläggs härmed.

Bestämmelsen om barnpornografi kan, vad beträffar brottsbalken, lämpligen införas i 16 kap. För TF:s del är den naturliga platsen 7 kap. 4 §. Till följd

av radioansvarighetslagens konstruktion återverkar avfattningen av brottsbalken och TF i detta hänseende omedelbart på innebörden av begreppet otillåtet yttrande i television.

I förslaget har inte någon åldersgräns angivits. Med tanke på olikheterna i skilda individers utveckling bör någon sådan gräns inte heller föreskrivas. Bestämmelsen syftar till att skydda unga människor, vilkas könsmognadsprocess inte är avslutad. Den närmare gränsdragningen får ankomma på rättstillämpningen.

Endast i sällsynta undantagsfall kan det vara befogat att publicera bild där barn framställs i en sexuell situation. Som exempel på fall, där sådan publicering enligt utredningens mening kan vara försvarlig, kan nämnas publicering som låter sig försvaras av konstnärliga hänsyn. Också som led i en allvarligt syftande nyhetsförmedling eller som inslag i vetenskapliga arbeten kan bildpublicering av här avsett slag framstå som försvarlig.

För att kriminaliseringen inte skall omfatta nu angivna och likartade fall bör straffbestämmelsen innehålla ett undantag för framställning som är på detta sätt försvarlig. Avgörande vid bedömningen av en framställnings försvarlighet bör vara det syfte, som ligger bakom framställningen, och det sammanhang, som den förekommer i. Syftet bör givetvis vara allvarligt och ett annat än att väcka ett sexuellt behov hos åskådaren. För att sammanhanget skall anses försvarligt bör också det vara allvarligt. Bilden skall ingå som ett naturligt och befogat element i sammanhanget.

Som brottsbenämning föreslås "barnpornografibrott". Ordet pornografi används däremot inte i brottsbeskrivningen.

Straffet föreslås bli böter eller fängelse i högst sex månader. Det är samma straffskala som gäller för brotten otillåtet förfarande med pornografisk bild och förledande av ungdom.

Särskilt yttrande av Per Unckel

Yttrandefrihetsutredningen har enligt sina direktiv till huvuduppgift att pröva möjligheterna att vidga det skydd tryckfrihetsförordningen ger också till andra medier. Därutöver lämnar direktiven möjlighet för utredningen att om den så väljer med förtur behandla frågor med anknytning till våld och pornografi. I direktiven anges en sådan prövning som särskilt påkallad om utredningen skulle föreslå ett avskaffande av filmcensuren för vuxna.

Den svenska tryckfrihetslagstiftningen uppbyggs av principen att endast utomordentligt starka skäl kan motivera en inskränkning i tryckfriheten. Blott det faktum att en företeelse för en överväldigande majoritet framstår som osmaklig och frånstötande är inte skäl nog att ingripa mot företeelsen med tryckfrihetslagstiftningens hjälp.

I föreliggande betänkande har yttrandefrihetsutredningen valt att utan anknytning till censurfrågorna bryta ut barnpornografin för särskild behandling. Någon analys av pornografen i allmänhet eller av våldsproblemen har

utredningen inte ansett sig behöva göra innan dess att ställning tas till barnpornografen. Enligt min mening hade utredningen bort pröva hela frågan om våld och pornografi i ett sammanhang. Vid en sådan prövning hade det varit möjligt att bättre överblicka de vidare konsekvenserna av det motiv utredningen anför som skäl för barnpornografiförbudet.

Ett ställningstagande till inskränkningar i tryckfriheten innebärande ett förbud mot barnpornografiska alster har nära samröre med framför allt pornografifrågor i allmänhet. Varje inskränkning av tryckfriheten – hur oväsentlig den ur tryckfrihetssynpunkt än kan synas och hur angeläget det syfte som inskränkningar uppbärs av än må vara – innebär ett brott mot den huvudprincip tryckfrihetslagstiftningen baseras på.

Utredningen hävdar att barnpornografen är ett klart avgränsat område. Man utgår därmed från att det motiv som anförs för att förbjuda spridning av skrifter med barnpornografiskt innehåll inte likaväl kan motivera inskränkningar på andra områden. Ett säkert underlag för en sådan slutsats saknas emellertid enligt min mening innan dess en närmare analys av kringliggande områden kommit till stånd. Det motiv utredningen baserar sitt förslag på, nämligen att barns integritet skadas om spridning av barnpornografiska alster tillåts skulle kunna tänkas vara tillämpligt också på andra av många som stötande ansedda skrifter.

Jag delar utredningens inställning till barnpornografi och förordar det anförda till trots att den föreslagna inskränkningen i tryckfriheten vidtas. Utredningen har emellertid inte i önskvärd utsträckning förmått precisera och avgränsa motiveringarna för den nu aktuella tryckfrihetsinskränkningen. Detta hade enligt min mening varit möjligt men hade krävt att utredningen redan i samband med de nu föreslagna åtgärderna också hade belyst angränsande tryckfrihetsfrågor. Jag vill mot bakgrund av detta inte motsätta mig utredningens förslag men avser att i senare sammanhang åter aktualisera en belysning av motiv för att inskränka tryckfriheten som även omfattar det steg som utredningen nu förordar.

Sammanställning av remissyttrandena över yttrandefrihetsutredningens betänkande (Ds Ju 1978:8) Barnpornografi

1 Remissinstanser

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av justitiekanslern (JK), riksåklagaren (RÅ), hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms tingsrätt, rikspolisstyrelsen, 1977 års sexualbrottskommitté (Ju 1977:03), utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt, socialstyrelsen, statens biografbyrå, statens filmgranskningsråd, statens barnfilmnämnd, radionämnden, skolöverstyrelsen (SÖ), konsumentverket, AB Svenka Pressbyrån, Allmänhetens pressombudsman (PO), Sveriges videoproducenters förening, Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd (KLYS), Kooperativa Förbundet (KF), Pressens samarbetsnämnd (Publicistklubben, Svenska journalistförbundet och Svenska tidningsutgivareföreningen), Riksförbundet Hem och Skola, Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU), Rädda Barnens Riksförbund, Svenska bokförläggareföreningen, Svenska fotografernas riksförbund, Sveriges författarförbund samt Sveriges Radio AB.

KLYS har förklarat sig instämma i författarförbundets yttrande och har därutöver anfört vissa synpunkter.

Konstnärernas riksorganisation (KRO) och Föreningen svenska tecknare, vilka är medlemmar av KLYS, har instämt i sistnämnda organisations yttrande i likhet med Svenska fotografernas riksförbund, som därutöver har anfört vissa synpunkter.

RÅ har bifogat yttranden från cheferna för åklagarmyndigheterna i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Yttranden har dessutom inkommit från Operation Ansvar, Aktionerna "Kamp mot porr och prostitution" samt Svenska facklärarförbundets stockholmsavdelning, som därvid har hänvisat till det yttrande RFSU har avgett.

2 Allmänt om remissutfallet

Samtliga remissinstanser förordar att man inför ett förbud i någon form mot framställning och spridning av barnpornografi. Från många håll påpekas att det kan ha olägenheter att bryta ut den frågan från sammanhanget med annan pornografi, men de flesta som diskuterar den saken finner det trots allt så angeläget med ett förbud att man tills vidare bör kunna godta en sådan lösning. Ett fåtal instanser kommer dock till motsatt ståndpunkt.

En del remissinstanser diskuterar också vilket som är det bärande motivet för ett förbud. Det av utredningen anförda motivet – skyddet för barns integritet – godtas allmänt. Men några instanser hävdar att det kan finnas fler

skäl till ett förbud och att man kan överväga att på nytt införa en regel liknande den före år 1971 gällande om särande av tukt och sedlighet.

I många yttranden berörs också olika problem rörande avgränsningen av det straffbara området, och det framförs önskemål om en precisering av den föreslagna bestämmelsen.

Bland andra frågor som tilldragit sig intresse vid remissbehandlingen kan nämnas var i brottsbalken bestämmelsen bör placeras, denna bestämmelses förhållande till vissa andra straffbud samt den föreslagna straffatituden. Från några håll ifrågasätts också en inskränkning i den allmänna spridningsrätt som är stadgad i 6 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen.

3 Allmänna uttalanden

Samtliga remissinstanser finner det motiverat att kriminalisera barnpornografi.

JK delar utredningens syn på barnpornografi.

RA anser att barnpornografi i alldeles särskilt hög grad är ett otillbörligt utnyttjande av enskilda människor.

Hovrätten över Skåne och Blekinge ansluter sig till förslagets syfte att rida spärr mot utvecklingen på barnpornografiområdet. Hovrätten understryker särskilt det av utredningen framförda motivet till ingripande mot barnpornografin nämligen att barns medverkan vid tillkomsten av pornografiska alster innefattar en allvarlig kränkning av barnets integritet. Det skydd för barn som utredningen här vill skapa ligger också väl i linje med den förstärkning av barns rättsliga ställning som statsmakterna uppdragit åt utredningen om barnens rätt att lägga fram förslag om. Barnpornografiska alster framstår för de flesta människor som osmakliga och fränstötande. Att barn utnyttjas som pornografiska motiv i kommersiellt syfte saknar enligt hovrättens mening varje berättigande.

Överåklagaren i Stockholm uttalar:

Tryckfrihet är en förutsättning för ett fritt åsiktsutbyte och fungerar, så som reglerna är utformade i vårt land, även som ett hinder mot maktmissbruk från exempelvis myndigheternas sida. Denna funktion hos tryckfriheten vill säkert ingen förhindra eller försvåra. Tryckfrihetsförordningen förutsätter emellertid att bestämmelser kan meddelas till skydd för enskilds rätt och allmän säkerhet. Med beaktande härav synes det inte behöva inge betänkligheter att bland de otillåtna yttrandena i 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen införa barnpornografibrott. Det kan synas svårt för många att förstå vad framställning av barn som sexualobjekt har att göra med de omistliga värderingar, varpå tryckfriheten ytterst vilar. Barnpornografin kan, om den fritt får utveckla sig i en alltmer provocerande riktning – vilket icke kan anses uteslutet – i stället medföra att allmänheten förlorar aktningen för lagstiftningen, vilket ytterst kan skada de idéer, som utgör grund för tryckfriheten.

Överåklagaren tillstyrker att barnpornografi straffbeläggs såvitt avser framställning i bild.

Överåklagaren i Göteborg påpekar att det föreliggande förslaget i princip motsvarar en lagstiftning som redan förekommer i en del andra europeiska länder. Vägande skäl mot att införa en sådan lagstiftning i Sverige saknas. Kopplingen med tryckfrihetslagstiftningen är nödvändig.

Också *överåklagaren i Malmö* delar helt den av utredningen redovisade uppfattningen att barnpornografi utgör en allvarlig kränkning av berörda barns integritet. Det är därför angeläget med lagstiftning om förbud mot barnpornografi, förbud som f. ö. uppenbarligen råder i de flesta länder.

Rikspolisstyrelsen delar utredningens uppfattning att barnpornografiska framställningar i bild bör straffbeläggas.

Enligt *utredningen om barnens rätt* behöver barnet bl. a. skydd för sin integritet. I likhet med yttrandefrihetsutredningen anser utredningen att ett sätt på vilket man kan skydda barnets integritet är att förbjuda pornografi vari barn medverkar. Utredningen tillstyrker att förbud mot barnpornografi införs men ifrågasätter om inte redan själva utnyttjandet av barnet som modell vid framställning av pornografiska bilder borde behandlas som en särskild form av sexualbrott. Anledning kan möjligen finnas för 1977 års sexualbrottskommitté och ev. prostitutionsutredningen att närmare överväga denna fråga.

Socialstyrelsen är positiv till att barnpornografiska framställningar i bild föreslås bli straffbelagda. Förbud mot barnpornografi får anses väl motiverat.

Statens biografbyrå och *statens filmgranskningsråd* tillstyrker utredningens förslag.

Skolöverstyrelsen (SÖ) delar utredningens inställning till barnpornografi och tillstyrker de föreslagna lagändringarna. Enligt SÖ:s bestämda uppfattning är detta ett område där inskränkning i tryckfriheten får anses befogad. Sannolikt överensstämmer även ett förbud mot barnpornografi med det allmänna rättsmedvetandet.

Konsumentverket biträder utredningens förslag om införande av ett särskilt straffstadgande om barnpornografi. Framställning av pornografiska bilder med barn finner verket utgöra ett exempel på otillbörligt utnyttjande av barns godtrogenhet. Konsumentverket delar utredningens uppfattning att hänsynen till barns integritet motiverar ett särskilt stadgande i tryckfrihetsförordningen. Konsumentverket betonar också i likhet med *sexualbrottskommittén* och *utredningen om barnens rätt* betydelsen av att den föreslagna bestämmelsen leder till en effektiv bevakning av området.

AB Svenska Pressbyrån har i princip inte några invändningar mot en kriminalisering av den form av barnpornografi som utredningen åsyftar med sitt förslag. Något för tryckfriheten väsentligt intresse torde inte därmed åsidosättas.

Inte heller *Pressens samarbetsnämnd* har någon erinran mot kriminalisering av den form av barnpornografi som utredningen behandlar i sitt betän-

kande.

Sveriges Radio AB anser att en vidsträckt yttrandefrihet är en nödvändig förutsättning för en fri debatt i samhälls- och kulturfrågor. Lagstiftningen bör inte medföra andra inskränkningar i yttrandefriheten än vad som behövs för att värna om andra viktiga allmänna eller enskilda intressen. Särskilt starkt är kraven på frihet i konstnärliga och vetenskapliga verksamheter, något som kommittén även i betoner i sin utredning. Detta gör att en lagstiftning inom yttrandefrihetens område alltid har svårt att finna en säker avgränsning av det straffbara området. Tyvärr medför en vidsträckt yttrandefrihet i en del fall även missbruk av denna frihet. Det kan tvinga lagstiftaren att ingripa med lagförbud i stället för att lita till att självansering och ansvar skall fungera. När det gäller Sveriges Radios verksamhet framstår det emellertid som onödigt med den av utredningen föreslagna inskränkningen i yttrandefrihetslagstiftningen, eftersom företaget redan i dag icke skulle kunna visa sådana bilder som föreslås bli straffbara med hänsyn till de bestämmelser i radiolagen och företagets avtal med staten som reglerar programinnehållet. Enligt radiolagen skall programföretag bl. a. hävda principen om alla människors lika värde och den enskilda människans frihet och värdighet. I avtalet finns bl. a. en bestämmelse som skyddar den personliga integriteten. Bägge bestämmelserna skulle kunna tillämpas i dessa fall. Även om Sveriges Radio således i princip är emot lagfästa inskränkningar i yttrandefriheten har företaget förståelse för utredningens motiv till förslaget om införande av ett barnpornografibrott.

KF delar uppfattningen att tryckfriheten ej bör begränsas annat än när mycket allvarliga skäl därför föreligger. Utredningens förslag om åtgärder i efterhand mot barnpornografibrott finner *KF* emellertid välbetänkt och angeläget. I utredningen har getts övertygande skäl för förslagets utformning och *KF* bedömer att förslaget väl motsvarar den opinion som medlemmar i landets konsumentföreningar har gett uttryck för.

Riksförbundet Hem och Skola tillstyrker att de lagändringar som utredningen föreslår snarast genomförs men markerar att enbart lagstiftning inte torde vara tillräcklig. Dels kommer alltid gränsfall och tolkningstvister att dyka upp, dels finns risk för verksamhet inom detta område utanför lagens ramar. Barnpornografen måste därför enligt förbundet ses ur ett helhetsperspektiv och inte enbart ur en snäv juridisk synvinkel som ett problem för yttrandefriheten. Den måste också bekämpas genom att människor får kunskap som ger dem möjlighet att inom sig utveckla motståndskraft mot förråande tendenser. Pornografi är till stor del en fråga om respekt för egen och andras integritet och värdighet och förbundet påpekar att en väl utbyggd föräldrautbildning tillsammans med skolans samlevnadsundervisning – i den mån den förverkligas i enlighet med givna anvisningar – är kraftfulla instrument för att på sikt ge denna kunskap.

Rädda Barnens Riksförbund anför:

För att barn skall få utvecklas på ett positivt sätt krävs att vuxna i samhället tar ett gemensamt ansvar för barnens uppväxt. Ett sådant skydd ingår också att se till att barns integritet inte hotas. Därför ser Rädda Barnen positivt på yttrandefrihetsutredningens förslag att förbjuda sådan pornografi i vilken barn medverkar och tillstyrker följaktligen att ett förbud mot barnpornografi införs.

Det står för Rädda Barnen samtidigt klart att frågan om barnpornografi inte får ryckas loss ur sitt sociala sammanhang. Orsakerna till att pornografin i vårt land har fått den omfattning den gjort är många och komplicerade. En förbudslagstiftning kan som i detta fall ibland vara motiverad, men får aldrig ersätta en förutsättningslös analys av de djupare liggande mekanismer som ligger bakom symptomen pornografi och prostitution. Om en sådan analys inte kommer till stånd eller görs för grund kan en lagstiftning få paradoxala effekter. Rädda Barnen förutsätter att detta nog övervägts inom departementet.

RFSU instämmer i utredningens uppfattning att det finns särskilda skäl för förbud mot barnpornografiska bilder. En kategori av sådana bilder kan inte framställas utan att straffbara sexuella handlingar mellan barn och vuxna arrangeras. Om dessa handlingar utgörs av samlag i en eller annan form innebär de en psykisk chock för barnet och medför en betydande risk för att barnet för framtiden kommer att känna skräck för sexualfunktionen.

RFSU fortsätter:

Mindre avancerade sexuella beteenden såsom blottande eller s. k. otuktig beröring behöver inte ha dessa effekter på barnet, om inte den vuxne, som får kännedom om händelsen, reagerar obehärskat. Men att utsätta ett barn för sådana handlingar och att återge situationen i bild samt utställa och salubjuda bilden innebär ändå ett långtgående övergrepp mot barnets integritet. Därför finns det skäl att innefatta även sådana framställningar i ett förbud mot barnpornografi.

Sveriges videoproducenters förening har uppfattningen att varje ändring av tryckfrihetslagstiftningen som innebär inskränkning i tryckfriheten måste vara underbyggd av mycket starka motiv. Även om det kan ifrågasättas att utredningen i tillräcklig grad analyserat motiven för den föreslagna ändringen delar föreningen utredningens inställning till barnpornografi och rekommenderar att den föreslagna inskränkningen i tryckfriheten genomföres.

Aktionen "Kamp mot porr och prostitution" tillstyrker och välkomnar förslaget att kriminalisera exploateringen av barn som pornografiska motiv.

Stockholms tingsrätt delar utredningens uppfattning att barnpornografi inte bör tillåtas men har en något mer kritisk attityd och fortsätter:

Enligt betänkandet skulle den utveckling som skett på pornografiområdet med bl. a. bilder av barn i sexuella situationer motivera en viss försiktig utvidgning av det straffbara området. Tingsrätten utgår ifrån att utredningen med återgivande av detta uttalande, som i förevarande sammanhang kan te sig tveksamt till sin innebörd, inte avser annat än att just s. k. barnpornografi skulle motivera den föreslagna ändringen. Om vad den åsyftade utvecklingen

innebär har i betänkandet emellertid inte lämnats någon upplysning. Redan av denna anledning måste tingsrättens yttrande föras med den allmänna reservation som ligger däri att tingsrätten inte har sig närmare bekant utvecklingen i fråga.

Sexualbrottskommittén för en mer utförlig bakgrundsdiskussion och anför:

Upphävandet av det fram till år 1971 gällande förbudet mot framställning och spridning av pornografiska alster har medfört att man fått ett utbud av pornografi vars art och omfattning man knappast hade förutsett. Detta har, som redogörs för i betänkandet, föranlett åtskilliga opinionsyttringar med krav på återinförande av någon form av begränsningar av det tillåtna området för pornografiska framställningar. Den s. k. sexliberalism, med sin långtgående tolerans av företeelser som pornografi och prostitution, som var förhärskande under 1960-talet, har under inflytande av det senaste decenniets könsrollsdebatt efterträtt av en mera medveten och kritisk syn på dessa frågor. Vad gäller pornografi har man särskilt framhållit, att den innebär en exploatering av kvinnokroppen och en förnedring av kvinnan. Det har också påståtts att det rikliga pornografiska utbudet har bidragit till en ökning av prostitutionen. Man har främst vänt sig mot sådan pornografi som har inslag av våld och sadism.

I fråga om barnpornografi har i viss mån samma argument använts. Man har sålunda betonat att denna typ av pornografi innebär en exploatering av barnet och har bidragit till en ökning av ungflicksprostitutionen. Men också en annan faktor har understrukits, nämligen att ett barn, till skillnad från en vuxen person, även om avbildningen sker med barnets samtycke, måste antas sakna förmåga att förstå innebörden av sin medverkan och att överblicka konsekvenserna av denna.

I vissa fall innefattar, såsom utredningen påpekat, en pornografisk avbildning av ett barn brott mot 6 kap. 3 eller 6 § BrB, dvs. otukt med barn eller otuktigt beteende. Då det föreligger ett beroendeförhållande mellan parterna kan även stadgandet i 6 kap. 4 § BrB om otukt med ungdom tänkas bli tillämpligt. En bild av barn kan dock vara pornografisk utan att den föreställer könsligt umgänge med barnet eller könslig beröring av detta och det är då straffritt att framställa eller sprida bilden. Vidare kan genom trickfotografering och liknande metoder könsligt umgänge eller könslig beröring framställas med utnyttjande av en i och för sig oskyldig bild av barn. Framställning av teckningar vid vilka inte levande modell har använts omfattas givetvis inte heller av något av de nämnda straffstadgandena.

Att döma av de fätaliga domar som meddelats är de möjligheter som sålunda finns att ingripa med straff mot barnpornografi med stöd av brotsbalken otillräckliga. Att antalet domar är så ringa kan emellertid också bero på de uppenbara svårigheterna att spåra bildernas upphovsmän. På senare tid har dock några fall av straffbar framställning av barnpornografi uppmärksamrats i pressen. I samtliga fall har framställaren varit barnets vårdnadshavare eller annan närstående eller eljest bekant person.

När det gäller den straffrättsliga bedömningen av hithörande företeelser står man strängt taget inför två skilda problem.

Redan själva utnyttjandet av ett barn som modell vid framställning genom fotografi eller teckning eller liknande förfarande av pornografiska bilder innebär ofta en kränkning av barnets personliga integritet. Denna kränkning blir särskilt allvarlig genom att barnet i allmänhet saknar alla förutsättningar

att bedöma innebörden och konsekvenserna av de handlingar det förmås att utföra, samtidigt som händelser av detta slag knappast kan undgå att på ett negativt och skadligt sätt påverka det helt skyddslösa barnets uppfattning om och förhållningssätt till sin egen och andras sexualitet. I allvarliga fall kan man räkna med djupgående och bestående skadeverkningar.

Nu gällande bestämmelser om straff för sedlighetsbrott blir tillämpliga på ett förfarande av det här slaget endast om gärningen innefattar könsligt umgänge med barnet eller sådan könslig beröring av barnet som är att anse som sedlighetssårande. I åtskilliga fall då barnpornografiska bilder framställs *torde dessa förutsättningar inte vara uppfyllda.*

Sexualbrottskommittén vill för sin del ifrågasätta om det inte bör övervägas att straffrättsligt behandla förfaranden av det senare slaget som en särskild form av sexualbrott, vid sidan av de nu gällande bestämmelserna om straff för otukt med barn eller ungdom, otuktigt beteende och förförelse av ungdom. Detta skulle med all säkerhet leda till att sådana gärningar kom att beläggas med betydligt strängare straff än som över huvud taget kan övervägas inom ramen för en strafflagstiftning som tar sikte uteslutande på själva framställningen och spridningen av barnpornografiska bilder. Mycket talar enligt utredningens mening också för att åtskilliga av dessa förfaranden allmänt uppfattas som lika straffvärda som vissa former av sådana mot barn riktade handlingar som enligt gällande lag bedöms som sedlighetsbrott. Och det är att märka, att sådana förfarandens straffvärdhet i princip kan och bör bedömas på samma sätt, helt oberoende av om de i de enskilda fallen över huvud taget leder till någon personstämning och spridning av pornografiska bilder.

Det torde ligga väl inom ramen för sexualbrottsutredningens uppdrag att ta upp hithörande frågor till en förutsättningslös prövning. Kommittén har också för avsikt att i ett senare skede av sitt arbete överväga innehållet i bestämmelserna om straff för sexualbrott från nu angivna synpunkter.

Detta hindrar självfallet inte att den andra sidan av problemet, dvs. de tryckfrihetsrättsliga aspekterna av dessa förfaranden, ägnas uppmärksamhet från straffrättsliga synpunkter. Men i den mån det förfarande, varigenom en barnpornografisk bild framställs, i en framtida lagstiftning blir straffbelagt såsom en särskild form av ett mot barnet riktat sexualbrott, bör det inte ifrågakomma att därjämte bestraffa gärningen som ett brott mot allmän ordning enligt en bestämmelse av den innebörd som yttrandefrihetsutredningen nu föreslår. Däremot synes det befogat att i 16 kap. BrB – och i tryckfrihetsförordningen – stadga särskilt straff för spridning av barnpornografiska bilder. Tydligt är nämligen, att spridningen av en sådan bild kan, i all synnerhet om barnet kan identifieras, innefatta en ytterligare och självständig kränkning av barnets integritet, som även den kan få ödesdigra konsekvenser för barnets fortsatta psykos sexuella utveckling.

Tänkbart är givetvis, att en framtida lagstiftning, varigenom själva framställningen av en barnpornografisk bild bestraffas som ett sexualbrott, får ett tillämpningsområde som lämnar vissa mindre allvarliga men likväl straffvärda förfaranden utanför det straffbara området. Det kan då bli aktuellt att komplettera en sådan lagstiftning med bestämmelser om straff för sådana förfaranden för framställning av barnpornografiska bilder.

Sveriges författarförbund intar en kritisk hållning till utredningens kriminalpolitiska bakgrundsanalys och anför bl. a.:

När man överväger att kriminalisera ett förfarande gäller det att först analysera vad man vill uppnå med kriminaliseringen och vilka handlingar

man vill komma åt, dvs. att distinkt bestämma det kriminalpolitiska målet.

Under avsnitt 2. påvisar yttrandefrihetsutredningen att själva produktionen av pornografiska framställningar i bild ofta redan nu innefattar brott mot bestämmelser i 6 kap. brottsbalken. I motiven till lagförslaget framhålles det emellertid att barnpornografen också innehåller bilder, som har getts sexuell innebörd utan att de avbildade situationerna kan sägas svara mot brottsbeskrivningar i nu gällande lagregler och att det alltså går att nu framställa barnpornografiska bilder utan att komma i konflikt med sagda bestämmelser. Utredningens slutsats är att man därför nu bör kriminalisera själva framställningen av dylika bilder.

När det gäller effekten av pornografi på läsaren/tittaren anser utredningen att man något förenklat kan skilja mellan fem olika typer: instruktiv effekt, stimulerande eller utlösande effekt, mönsterbildande effekt, avtrubbande effekt och avreagerande effekt. När man kommer till motiven drar utredningen emellertid inte några direkta slutsatser härav. På s. 22 anför man "Ett motiv för åtgärder mot barnpornografi är den integritetskränkning som kan uppkomma vid tillkomsten av pornografiska alster". Detta visar sig emellertid också vara utredningens enda motiv: av behovet att skydda barn mot att vara modell för pornografiska bilder drar man direkt slutsatsen att bilderna som sådana bör vara kriminaliserade, i följd varav även spridning av dem skall straffbeläggas.

Som framgår av det sagda saknas det i utredningens motivering ett entydigt tryckfrihetsrättsligt resonemang som bakgrund för förslaget att kriminalisera spridning av barnpornografi. Denna brist i utredningens kriminalpolitiska överväganden får vissa följder för utredningens fortsatta diskussion och för utformningen av den föreslagna lagtexten. Den skapar också svårigheter för remissinstanserna att ta ståndpunkt till förslaget.

En kriminalisering till skydd för barnet avser ett ämne som i och för sig faller utanför SFF:s bevakningsområde. Eftersom utredningen sammankopplat skyddssynpunkten med yttrandefriheten är det emellertid nödvändigt för fruktbara resonemang kring den senare att ta ställning även till behovet av en direkt på barnet inriktad skyddsbestämmelse. SFF anser sig därför böra yttra sig på detta område och separat granska behovet av en bestämmelse till skydd för barn ur en vidare kriminalpolitisk och lagteknisk synvinkel.

Förbundet delar utredningens mening att barn skall skyddas mot att vara modeller för pornografiska bilder. Det är uppenbart att nuvarande lagregler om otukt med eller otuktig beröring av barn inte räcker som skydd. Bilder kan ges en sexuell innebörd redan genom barnets kroppsställning eller åtbörder och bilderna kan framställas under förhållanden, då den vuxnes åtgärder begränsas till instruktioner eller t. o. m. till ett utnyttjande av barnets spontana beteende, men där det ändå för barnet framstår som en kränkning att avbildningen genomförs.

Förbundet kommer till slutsatsen att tillstyrka en lagregel genom vilken framställning av barnpornografi efter levande modell kriminaliseras.

När det herefter gäller den tryckfrihetsrättsliga regleringen konstaterar förbundet att utredningens förslag till kriminalisering av framställande och spridande av barnpornografi såsom ett brott mot allmän

ordning uppenbarligen har tillkommit främst i syfte att den vägen komma fram till ett tryckfrihetsbrott. Detta följer redan därav att det är fråga om en yttrandefrihetsutredning, som knappast har mandat att granska kriminallagstiftningen som sådan, och som därför enligt direktiven icke kan ha i uppdrag att primärt föreslå ändringar i brottsbalken. Sannolikt är detta också anledningen till att utredningen har stannat för att föreslå införandet av en bestämmelse i brottsbalken som skall kunna bilda underlag för den ändring i tryckfrihetsförordningen som direkt avses i direktiven.

Förbundet fortsätter:

Förbundet har ovan påpekat att utredningens bristande kriminalpolitiska analys gör det svårt att ta ställning till förslaget. Vid sin vidare granskning måste emellertid förbundet utgå från att behovet av en skyddsbestämmelse för barn som modell för pornografiska bilder är en sak för sig och därför saknar omedelbar relevans för tryckfrihetsresonemangen. Utgångspunkten för vad som sägs nedan är alltså, att barnets skyddsbehov tillgodoses genom en ändring i 6 kap. brottsbalken av den innebörd som förbundet har föreslagit. Vad som återstår är då att undersöka, om det finns anledning att införa en mera övergripande bestämmelse med förbud mot framställande av pornografi med barn som motiv samt mot spridning av sådana bilder.

Avslutningsvis hemställer förbundet att, eftersom det är av yttersta vikt att remissinstanserna får tillfälle att ta ställning till textförslag som bygger på de principer förbundet anger i sitt remissyttrande, man inom departementet snarast gör en utredning och framlägger förslag till lagtext i angiven riktning, vilket förslag sedan kan gå på snabbremiss till de instanser som yttrat sig över förevarande utredning.

KLYS ansluter sig till författarförbundets analys och kritik av utredningens förslag och finner därför ingen anledning att beträffande slutsatser som man delar med förbundet ytterligare utveckla argumenten.

4 Utredningens förslag om dellösning beträffande barnpornografi

Frågan huruvida en omedelbar dellösning är motiverad diskuteras av JK, RÅ, hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms tingsrätt, sexualbrottskommittén, statens barnfilmnämnd, radionämnden, KLYS, Riksförbundet Hem och Skola, Svenska bokförläggareföreningen, Svenska fotografernas riksförbund samt Sveriges författarförbund.

JK, RÅ, Stockholms tingsrätt, KLYS och Svenska fotografernas riksförbund avstyrker en sådan dellösning, medan de övriga kommer fram till motsatt ståndpunkt.

JK som instämmer i utredningens allmänna syn på barnpornografi anser i likhet med utredningens ledamot Unckel att det skulle ha varit önskvärt med en helhetsbedömning av pornografi frågan.

RÅ framhåller att erfarenheten av tidigare lagstiftningsarbete på förevarande område visar det vanskliga i att försöka dra upp gränser för vad som från moralisk synpunkt eller av rena anständighetsskäl kan accepteras. Sedan

brottet sårande av tukt och sedlighet utmönstrats bygger också numera den lagstiftning som riktar sig mot pornografi på andra kriterier, främst på behovet att skapa skydd för den enskildes integritet. Allmänt sett har dock inställningen till pornografi svängt efter den liberalisering som ägde rum under slutet av 1960-talet och början av 1970-talet. Krav på skärpning har sålunda nu från flera håll förts fram när det gäller skildringar av våld och sexuella beteenden. Frågan om kriminalisering av våldsframställningar och pornografi är under övervägande i yttrandefrihetsutredningens arbete. Man kan av denna anledning ställa sig tveksam till om det är lämpligt att nu bryta ut en del av detta komplex. När det gäller barnpornografi är det emellertid i alldeles särskilt hög grad fråga om ett otillbörligt utnyttjande av enskilda människor. Den som vid framställningen av bild som visar ett sexuellt beteende använder sig av barn som agerande kränker sålunda allvarligt barnets integritet. Barnet saknar i regel insikt om arten av eller syftet med det förfarande det utsätts för. Det kan inte heller överblicka konsekvenserna av sin medverkan. Den skadliga verkan som kan vara förknippad med barnpornografi talar i och för sig för att objektet för en kriminalisering bör vara inte innehållet i den pornografiska framställningen/bilden utan själva nyttjandet av barn i sådant sammanhang. Kriminaliseringen skulle således tjäna närmast som ett komplement till straffstadgandena om otukt med barn och otuktigt beteende. Emellertid kan det antagas att en kriminalisering med sådant innehåll skulle få endast en begränsad effekt. Bilderna torde mestadels framställas utomlands. Under alla förhållanden torde det bli en mycket svår uppgift att spåra gärningsmannen endast med ledning av tillgängliga bilder. Vill man skydda barn mot otillbörligt utnyttjande i samband med barnpornografi synes man därför vara nödsakad att rikta kriminaliseringen mot innehållet i eller spridandet av den pornografiska produkten. Med hänsyn till att det sålunda skulle komma att röra sig om ett ingripande lagstiftningsvägen mot pornografi och detta enligt RÅ:s mening bör övervägas i ett enda sammanhang avstyrker RÅ att man nu genomför en särskild lagstiftning på området.

Stockholms tingsrätt pekar på att produktionen av barnpornografi här i landet, som utredningen också anser, torde vara av blygsam omfattning. Tingsrätten vill som sin uppfattning i enlighet härmed uttala, att skäl inte anförts för att nu till särskild behandling upptaga den aktuella frågan. Denna bör enligt tingsrätten behandlas som en del av en samlad undersökning av pornografi och våldsframställning.

Svenska fotografernas riksförbund vänder sig mot den ofullständiga utredningen och anser att delbetänkandet inte borde ha offentliggjorts separat utan ha tagits in i utredningen i sin helhet, i sitt hela sammanhang, och inte vara så lösryckt och ofullständigt.

KLYS delar helt den inställning som utredningens ledamot Per Unckel har gett uttryck för i sitt särskilda yttrande. Anledningen till att denne inte till fullo dragit konsekvenserna av sina resonemang tycks enligt *KLYS* vara, att

han endast intuitivt har sparat de grundläggande felen i utredningens kriminalpolitiska koppling mellan motiv och förslag och därför inte haft möjlighet att ta ställning för det fall man, på av utredningen angivna grunder, inför en straffbestämmelse i 6 kap. brottsbalken. KLYS finner det antagligt att Unckel – och kanske andra ledamöter – skulle ha kommit till annan slutsats beträffande lämpligheten att nu separat införa en tryckfrihetsinskränkning, om de av utredningens juridiska expertis fått klarlagt, att de syften mot vilka hela motiveringen pekar kunde ha tillgodosetts med ett förbud mot användandet av barn som modell.

KLYS anför vidare avslutningsvis att man inser att den pågående utvecklingen inom pornografibranschen på många sätt kan te sig oroande. Man utesluter därför inte möjligheten att man förr eller senare måste resa en spärr mot denna utveckling och att man därvid särskilt beaktar barnpornografen och andra grovt stötande framställningar. En sådan inställning kan emellertid inte ensam få styra lagstiftningen på ett område som primärt åtnjuter skydd i grundlag. Därför avstyrker KLYS de av utredningen föreslagna ändringarna i brottsbalken och tryckfrihetsförordningen samt föreslår att frågan återförvisas till utredningen för vidare behandling.

Svenska fotografernas riksförbund instämmer helt i utredningens grundsyn, att pornografi är osmaklig och fränstötande, men anser inte att detta är skäl nog att enbart specialstudera ett område och lagstifta och ge förslag till reglering som är så ofullständig som den föreslagna.

Hovrätten över Skåne och Blekinge har motsatt uppfattning. Visserligen ifrågasätter hovrätten om barnpornografifrågan har en sådan angelägenhetsgrad att den bör brytas ut från det större sammanhang som behandlas av utredningen. Hovrätten ifrågasätter likaledes om något ingripande mot pornografen över huvud taget bör komma till stånd innan de pornografen närstående frågorna som behandlas av 1977 års sexualbrottskommitté och av prostitutionsutredningen har prövats.

Hovrätten fortsätter:

Vid en samlad prövning av de komplex av frågor på det sexuella området som nu utreds på olika håll skulle det nämligen varit möjligt att bättre överblicka de vidare konsekvenserna av ett ingripande mot barnpornografen. Å andra sidan utgör barnpornografen ett avgränsat område i förhållande till övrig pornografi. Vidare har i varje fall hitintills bedriven forskning inte visat att det finns något bestämt samband mellan pornografi, prostitution och sexuellt övervåld. Med hänsyn härtill och med beaktande av de ovan anförda starka skälen för ett ingripande mot barnpornografen bör farhågorna för att man genom en kriminalisering av barnpornografen skulle binda sig för en olämplig lösning inte vara större än att en sådan kriminalisering kan ske redan nu. Sammanfattningsvis vill hovrätten sålunda tillstyrka att det i brottsbalken och tryckfrihetsförordningen införs en straffbestämmelse av sådan innebörd utredningen föreslagit.

Sexualbrottskommittén uttalar att man av de skäl ledamoten Unckel har anført i och för sig kan ifrågasätta lämpligheten av att göra en särslagstiftning

om barnpornografi. Då emellertid yttrandefrihetsutredningens arbete kan förväntas ta lång tid i anspråk och med hänsyn till det ökande utbudet av barnpornografi vill sexualbrottskommittén dock inte avstyrka att en särlagstiftning genomförs i avvaktan på utredningens slutliga förslag.

Enligt *radionämndens* mening kan det diskuteras om det är lämpligt att bryta ut barnpornografen till särskild behandling innan någon analys hunnit göras av effekten av pornografiska framställningar i allmänhet. Avsaknaden av en sådan analys medför enligt nämndens mening att konsekvenserna av de framlagda lagförslagen inte kan överblickas i den utsträckning som är önskvärd. Som framhållits bl. a. av riksdagens konstitutionsutskott är det emellertid i hög grad angeläget med åtgärder från samhällets sida mot den ökande förekomsten av barn i pornografiska sammanhang. Nämnden anser det därför motiverat att barnpornografen nu särbehandlas.

Författarförbundet biträder på många sätt Unckels uppfattning. Det är alltid ytterst allvarligt när man gör ingrepp i yttrandefriheten. Partiella ingrepp under pågående reformarbete bör vara kriminalpolitiskt klart motiverade och bygga på ett basmaterial av godtagbar omfattning som genomarbetats och analyserats. Utredningen visar som ovan sagts brister i alla dessa hänseenden. Emellertid är förbundet också medvetet om att barnpornografen håller på att få en sådan omfattning och utformning att det finns skäl att reagera. Om det kommersiella utbudet får fortsätta kan man i själva verket uppfatta detta som ett värre hot mot yttrandefriheten än måttliga ingripanden som stävjar en fortsatt utveckling. Trots att det alltså kan finnas många invändningar att göra mot det underlag utredningen stöder sig på och de motiveringar den framför, finner författarförbundet sig böra biträda förslaget att ett spridningsförbud införs vad gäller barnpornografi i bild.

Barnfilmnämnden har i princip inget att invända mot utredningens förslag om att införa en bestämmelse om barnpornografi i brottsbalken och i tryckfrihetsförordningen eller mot den föreslagna lydelsen. Nämnden instämmer emellertid i Per Unckels särskilda yttrande. Barnfilmnämnden anser liksom Unckel att utredningen hade bort pröva hela frågan om våld och pornografi i ett sammanhang. Vid en sådan prövning hade det varit möjligt att bättre överblicka de vidare konsekvenserna av det motiv utredningen anför som skäl för barnpornografiförbudet.

Svenska bokförläggareföreningen uttalar:

Några sakliga skäl mot kriminalisering av barnpornografi såsom den definierats i utredningen synes enligt föreningen inte finnas. Föreningen vill mot bakgrund härav inte motsätta sig utredningens förslag. Föreningen finner emellertid anledning att understryka de principiella synpunkter som framförts av utredningens ledamot Per Unckel. Det hade varit önskvärt att pröva hela frågan om våld och pornografi i ett sammanhang i stället för att såsom nu skett bryta ut en begränsad del för särskild lagstiftning innan förslag i övriga delar arbetats fram. Det är därför viktigt att man under det fortsatta utredningsarbetet ytterligare analyserar och motiverar ett speciellt förbud

mot barnpornografi så att de principiella yttrandefrihetsaspekterna kan baseras på en konsekvent helhetssyn.

Riksförbundet Hem och Skola konstaterar att utredningen har brutit ut barnpornografen ur det övergripande område som pornografi och våldsförhandlingar utgör och anser att den åtgärden är väl motiverad. Barnpornografen är en avskyvärd avart av den förråande och förnedrande industri som pornografen har blivit. Dess tillväxt har med förtvivlan observerats av föräldrar och andra som arbetar med och för barn och ungdom.

Förbundet fortsätter:

Utredningen påtalar brist på kunskap och forskning beträffande effekterna av exponering av förråande förhandlingar, men nämner dock fem effekter som forskarna är mer eller mindre eniga om i fråga om våldsinslag i massmedia. Dessa effekter är inte bara var och en för sig starkt negativa utan därtill ömsesidigt förstärkande.

Barn och ungdom är båda tämligen oskyddade av nuvarande regler (typ skyltningsförbud) och i sig mer försvarslösa än vuxna. De har också ett behov av att identifiera sig med varandra. Därmed är barn mer sårbara än vuxna, när de ställs inför pornografiska alster, särskilt om dessa föreställer barn och ungdom.

Enligt RHS mening finns det således starka skäl för att utan dröjsmål och med kraft ingripa mot barnpornografen. Självfallet förväntar sig RHS att yttrandefrihetsutredningen med kraft arbetar vidare på detta.

5 Motivet för en kriminalisering av barnpornografi

Utöver vad som sägs i de allmänna uttalanden till stöd för en kriminalisering som har redovisats i det föregående under 3 och 4 uppehåller sig några remissinstanser vid de motiv utredningen har anfört för sitt förslag.

JK uttalar härom:

Som ett motiv för den nu föreslagna lagstiftningen återopas den integritetsskada som kan uppkomma när barn medverkar vid tillkomsten av pornografiska alster. Detta är egentligen också det enda återopade motivet. Enligt min mening belyser detta i viss mån den problematik som föreligger i fråga om lagstiftning mot pornografi. Motsvarande argument torde nämligen inte kunna återopas när det gäller pornografi där vuxna personer agerar. I den mån lagstiftaren önskar ingripa även mot sådan pornografi krävs därför att andra motiv kan återopas.

Utredningen har inte närmare belyst den nyss antydda problematiken. För min del vill jag ifrågasätta om inte motivet bakom en lagstiftning mot pornografi till övervägande del är detsamma oberoende av om barn eller vuxna agerar. När det gäller barnpornografi tillkommer den nu återopade integritetssynpunkten. Om risken för integritetsskada bedöms så allvarligt att den ensam för sig kan läggas till grund för en lagstiftning, är det naturligtvis ingenting som hindrar att man nu går fram med en särlösning i fråga om barnpornografi. Enligt min mening skulle det emellertid – som jag redan antytt – ha varit önskvärt att utredningen kunnat i ett sammanhang ta upp hela pornografiifrågan. Det skulle inte förvåna mig om man vid en sådan prövning kommit till den uppfattningen att det främsta motivet för en

lagstiftning på detta område ligger ganska nära de motiv som upphar den gamla bestämmelsen om sårande av tukt och sedlighet i 16 kap. 11 § brottsbalken.

Sexualbrottskommittén anför liknande synpunkter och konstaterar att yttrandefrihetsutredningens nu aktuella förslag utgår från omtanken om det enskilda barnets integritet. Sexualbrottskommittén ifrågasätter om inte det avgörande för ett förbud i stället bör vara huruvida pornografiskt alster är kränkande för barn över huvud taget. Samma synpunkt kan naturligtvis anföras beträffande pornografi som rör vuxna. Sexualbrottskommittén utgår från att yttrandefrihetsutredningen i sitt fortsatta arbete allvarligt överväger denna aspekt.

RFSU noterar att utredningen har motiverat det föreslagna förbudet enbart med hänvisning till att den barnpornografiska bilden utgör en allvarlig kränkning av det avbildade barnets integritet. Någon motivering som bygger på barnpornografins inverkan på avnämaren framläggs inte. Utredningen hänvisar till att det inte finns någon forskning som visar att barnpornografiska framställningar kan leda till sexuellt övervåld mot barn. *RFSU* känner inte heller till någon sådan forskning men anser det uppenbart att skadeverkan på åskådaren förekommer i åtminstone en typ av fall, nämligen när barn ser bilder av vuxna inbegripna i vaginalt, oralt eller analt samlag med barn. En sådan bild upplevs som hot om övervåld mot den som är maktlös, inbegripet risken för svår fysisk skada. Givetvis uppkommer också här samma fara som för det avbildade barnet, fastän inte i så utpräglad grad, nämligen att barnets inställning till sexualfunktionen blir präglad av skrämsel. Att barn inför barnpornografiska bilder har sådana reaktioner som här nämnts har man inom *RFSU* fått bekräftat vid kontakter med förskolepersonal.

En motivering för förbud med hänvisning till barn som åskådare till barnpornografi är enligt *RFSU*:s uppfattning giltig också för bilder där barnet inte är invecklat i uppenbara sexualhandlingar men som ändå uppenbarligen salubjudes i pornografiskt syfte. Barn bör vara skyddade mot att se sig själva utnyttjade som pornografiska försäljningsobjekt. En sådan motivering kommer att i lika hög grad gälla tecknade som fotografiska bilder. Detta är en stor förändring i förhållande till utredningens resonemang, eftersom utredningen endast bygger på hänsynen till det avbildade barnets integritet. Motiveringen för att låta förbudet omfatta även tecknade bilder blir då svag eller kanske t. o. m. ohållbar.

Aktionen "*Kamp mot porr och prostitution*" är inne på likartade resonemang och framhåller att utredningen har valt att kriminalisera barnpornografi med hänsyn endast till att framställningen av sådan pornografi måste anses innefatta kränkning av de medverkande barnens integritet. Barnpornografien måste dock antas ha även andra skadeverkningar. Det gäller inte minst den snedvridna syn på sexuallivet som pornografien framkallar hos barn, ungdomar och vuxna. Vissa uppgifter tyder på att barn tar särskilt allvarlig

skada av barnpornografin. Den föreslagna kriminaliseringen gäller bilder av alla slag. Även tecknade bilder avses. Här har utredningen tvingats göra presumtionen att levande modell använts som ett led i produktionen. Denna konstruktion hade undvikits om utredningen valt ett skyddsobjekt för bestämmelserna, mera vidsträckt än de medverkande barnens integritet.

En klart kritisk inställning till utredningens allmänna motivering intas av *författarförbundet* som anför:

De motiv – eller rättare sagt det motiv – som utredningen anger för kriminalisering av barnpornografi tar egentligen inte alls sikte på spridningen och den verkan som sådan pornografi kan ha på mottagaren. I ett avsnitt om forskningen återger utredningen visserligen ett antal effekter som pornografin kan anses ha. En del av dem torde vara av den art att de kan föranleda överväganden om att genom kriminalisering söka hindra eller begränsa spridning av dylika alster. Vad som emellertid helt saknas är en mera grundläggande diskussion och analys av vilka det är som i skydd av yttrande- och tryckfriheten fabricerar och sprider pornografiska produkter och därmed kommersiellt hänsynslöst utnyttjar en frihet som primärt är avsedd för andra ändamål. Denna brist på kartläggning och analys är besvärande för en remissinstans, vilken som författarförbundet helt allmänt har att försvara en vidsträckt yttrandefrihet men samtidigt enligt mera övergripande kulturpolitiska målsättningar vill bekämpa den råa kommersialismen på kulturområdet.

KLYS framför liknande synpunkter:

Utredningen har bara ett enda motiv för sitt förslag: att skapa ett skydd för barn som modell. Bortsett från en schematisk översikt över effekterna av pornografi saknas helt den nödvändiga diskussionen om vilka man vill skydda genom ett spridningsförbud och varför det kan vara befogat att införa ett sådant skydd.

Utredningen borde som bas för denna nödvändiga diskussion givetvis ha presenterat en kartläggning av den nu existerande floran av pornografi. Om möjligt borde därvid också ha presenterats en analys av utvecklingen efter den 17 februari 1971, den dag då den gamla tukt- och sedlighetsbestämmelsen togs bort och ersattes av det så kallade skyltningsförbudet. Mot bakgrund av de av riksdagen godtagna riktlinjerna fören ny kulturpolitik med dess krav på att bekämpa kommersialismen borde det också ha redovisats, i vilken utsträckning pornografiska framställningar, enkannerligen sådana med barn, är produkter av rent spekulativ kommersialism och i vilken grad sådana framställningar ingår i ett kulturutbud som har seriös karaktär och därför primärt bör skyddas av yttrandefrihetslagstiftningen.

Svenska fotografernas riksförbund frågar sig om utredningens syfte har varit att skydda de avbildade barnen eller skydda läsaren eller tittaren. Det framgår inte klart av utredningen. Är det så att man vill skydda de avbildade, så måste man på ett klart sätt avgränsa vad som menas med själva brottet och vilka som bör skyddas.

6 Avgränsningen av det straffbara området

Många remissinstanser uppehåller sig vid frågan hur det straffbara området närmare bör avgränsas. Förutom allmänna önskemål om en precisering diskuteras bl. a. vad en bild skall föreställa för att straffbarhet skall inträda, avgränsningen av begreppet barn, vilka medier som skall beröras av kriminaliseringen samt utredningens förslag om att bilder som framställts för vissa ändamål skall undantas.

RÅ anser att innebörden av lagtexten är oklar. Uttrycket "Den som med bild av barn framställer sexuellt beteende" kan språkligt tydas på flera sätt. Sålunda inryms under texten inte bara bilder av barn i en egen sexuell situation utan även exempelvis en bild av ett sexuellt beteende från en eller flera vuxna med ett barn som åskådare. Vidare omfattar texten det fall att en bild av ett barn i sin tur ingår i en bild visande ett sexuellt beteende av en eller flera vuxna. Man kan även fråga var gränsen för den kriminella handlingen skall dras. Enligt ordalydelsen förlär redan den straffbart som vid sitt skrivbord förfärdigar en teckning av ett barn i en sexuell situation och strax därpå förstör sitt alster. Uttrycket sexuellt beteende synes språkligt närmast betyda, att fråga är om ett aktivt agerande. Utanför det straffbara området skulle då falla bilder av barns könsorgan eller en bild, där barnet är passivt men avsikten är att leda åskådarens tankar till en icke visad sexuell handling.

Beträffande utredningens motiv för att tecknade bilder skall omfattas av lagstiftningen anför *Stockholms tingsrätt* att utredningen synes ha låtit en hypotetisk bevisvärdering få inverka på frågan vilka slag av teckningar som skall omfattas av den föreslagna lagen. Tingsrätten kan inte biträda ett sådant resonemang utan anser att den omständigheten att det inte kan uteslutas att levande modell används vid teckningar av ifrågavarande slag inte kan få medföra att teckning som tillkommit utan levande modell skall anses som otillåten. Ej heller kan med den motiveringen som ligger till grund för förslaget bilder, som avser person som inte längre är i livet, såsom fallet är med bilder av äldre datum, falla under ifrågavarande lagstiftning. Tingsrätten anser således att, då varken teckning av ifrågavarande slag som utgetts utan barn som modell eller sådana äldre bilder som nyss sagts, kan göra intrång på någons personliga integritet, sådana alster inte skall falla under den föreslagna lagen.

Sexualbrottskommittén framhåller att det vid utformningen av ett särskilt förbud mot barnpornografi måste beaktas att varje ingrepp i tryckfrihetslagstiftningen bör ske med stor försiktighet. Ett förbud bör därför – i avvaktan på en fullständig utredning som avser hela pornografiområdet – strikt begränsas till sådan framställning och spridning av barnpornografi som är kränkande och/eller skadlig för det enskilda barnet. Därmed skulle teckningar, som inte har levande förebild utan har framsprungit ur tecknarens fria fantasi falla utanför det straffbara området. Beträktad från denna utgångspunkt har den

föreslagna lagtexten en alltför vid omfattning. Den har dessutom uppenbara tekniska brister. Sålunda är uttrycket "med bild av barn framställer sexuellt beteende" svårförståeligt och diffust.

Författarförbundet finner det inte möjligt att objektivt knäcka den språkliga innebörden av uttrycket "Den som med bild av barn framställer sexuellt beteende". Det förefaller som om man sammanblandat ordet framställning som hänför sig till skrifts eller bilds innehåll och ordet framställning i betydelse produktion, tillverkning. Hur man nu än skall tolka ordalagen i förslagets första sekvens, står det enligt förbundet klart att innebörden är avsedd att vara att den som medelst bild av barn åstadkommer /skapar/ producerar en bildframställning av sexuellt beteende skall straffas. Som utredningen har lagt upp saken avses då såväl fall då barn är levande modell som sådana fall då bildpornografin åstadkommit utan sådan modell. Förbundet fortsätter:

Bildpornografi utan levande modell kan i huvudsak åstadkommas på två sätt: genom montage av i och för sig icke pornografiska fotografier eller genom fri teckning (motsvarande) "efter fantasin". Utredningens förslag innebär alltså, att redan producerandet av ett dylikt alster skall kriminaliseras. Därmed har man infört ett helt nytt tänkande i denna problematik – vilket blir desto mer uppseendeväckande som man inordnar denna kriminalisering i kapitlet om brott mot allmän ordning.

Efter att ha redovisat äldre bestämmelser på området anför förbundet:

Vad som nu sker är att utredningen – antagligen genom den redan kritiserade sammanblandningen av två kriminalpolitiska motiv – kommer att föreslå kriminalisering av pornografisk bild redan i samma stund den framställs, alldeles oavsett om någon annan än upphovsmannen konfronterats med den. I princip innebär förslaget alltså att misstanke att någon för sitt eget bruk framställer pornografiska bilder av angivet slag kan föranleda polisingripande. Detta kan knappast ha varit utredningens avsikt.

Utredningens förslag har dessutom inte något som helst samband med behovet av att tryckfrihetsrättsligt komma åt barnpornografi: i den mån bilderna ingår i tryckt skrift är de inte åtkomliga i vidare mån än skriften själv, och för att denna skall vara åtkomlig krävs, att den är utgiven, dvs. blivit utlämnad till salu eller för spridning på annat sätt.

Om man sålunda från det straffbara området tar bort bilder som "stannat på ritbordet", bilder i tryckta skrifter samt – eftersom de behandlas i förslagets andra sekvens – bilder som spritts på annat sätt än genom tryckt skrift, kan inom straffbudet endast återstå skrifter som på annat sätt än genom spridning når annan person eller allmänheten. Det får då framhållas att den som på eller vid allmän plats förevisar pornografisk bild på ett sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt enligt skyltningsförbudet i 16 kap. 11 § BrB redan nu straffas för otillåtet förfarande med pornografisk bild. Samma straff drabbar den som oombett sänder sådana bilder per post.

Slutsatsen av denna analys är att något straffbeläggande av "den som med bild av barn framställer sexuellt beteende" inte kan godtagas. De straffvärda handlingarna mot allmän ordning är redan kriminaliserade i 16:11 och de straffvärda handlingarna mot barn bör kriminaliseras som sedlighetsbrott i 6 kap. Sker så kommer automatiskt barnpornografisk film och fotografisk

stillbild med barn som modeller att kriminaliseras redan på produktionsstadiet. Något behov att därutöver kriminalisera själva framställandet av sådan pornografi synes ej föreligga.

Författarförbundet får därför avstyrka första ledet i den föreslagna 16 kap. 10 a § BrB.

PO ifrågasätter om det föreslagna tillägget till brottsbalken tillräckligt klart anger vad som kriminaliseras. Avser man med uttrycket "den som med bild av barn framställer sexuellt beteende" att straffbelägga redan fotograferingen och den tekniska framställningen av bilden eller först ett senare utnyttjande av en färdig bild?

Stockholms tingsrätt uppehåller sig bl. a. vid vad utredningen har anfört om att ett barn genom exempelvis speciella kameraarrangemang kan framställas på ett sätt som är ägnat att vädja till sexualdriften utan att barnet kan sägas ha deltagit i ett sexualbeteende vid avbildningen. Tingsrätten utgår från att med sexualdriften avses inte ev. sexualdrift hos barnet utan hos annan person. Om detta antagande är riktigt och om utredningen med uttalandet avsett att ge ytterligare skäl för lagstiftningen i fråga, får tingsrätten som sin mening framhålla att en sådan omständighet inte kan utgöra tillräcklig motivering för en lagstiftning som den föreslagna. Detta särskilt i betraktande av vad utredningen, med bortseende från integritetsskada, anfört om att det av hittills gjorda seriösa undersökningar inte kan dras någon slutsats om barnpornografins verkningar.

RFSU tar upp sådana bilder där barn avbildas i pornografiskt syfte utan att vara invecklade i sexuella situationer tillsammans med vuxna. *RFSU* delar utredningens uppfattning att även sådana bilder bör innefattas i förbudet då det pornografiska syftet är uppenbart. Skälet är även i detta fall att bildens förekomst i ett sådant sammanhang utgör ett övergrepp mot barnets integritet. Det finns enligt *RFSU* en mycket omfattande pornografisk produktion av detta slag där syftet är uppenbart och där inga gränsdragningsproblem föreligger. Det förefaller emellertid som om de föreslagna lagparagrafernas formulering inte är sådana att de kan vara tillämpliga på sådana bilder.

RFSU fortsätter:

Utredningen har inte tagit upp det förhållandet att det självfallet publiceras bilder av nakna barn där det är uppenbart att inget pornografiskt syfte föreligger och där det alltså inte finns anledning att ingripa – inte heller om en "användare" använder bilderna i pornografiskt syfte. För denna och endast för denna grupp av bilder kommer gränsdragningen att bli svår. Om en ny lag sätter stopp för den grövre barnpornografen (frånsett en begränsad underjordisk marknad som då uppstår) blir det sannolikt en storproduktion av barnbilder i form av nya fototidskrifter och album med "konstnärliga" kommentarer men pornografiskt syfte. I förarbetena till lagen borde ha ingått överväganden som underlättar för domstolarna att här göra en gränsdragning. Den är ju viktig dels för att skydda de bilder som inte har ett pornografiskt syfte, dels för att man ska kunna vidta åtgärder mot de bilder som har ett kommersiellt pornografiskt syfte. Annars kan man trots lagen få

en oåtkomlig massproduktion av bilder som alltjämt utgör ett sådant övergrepp mot barnets integritet som utredningen vänder sig mot.

*AB Svenska Pressbyrå*n finner det uppenbart att utredningsförslaget, om det upphöjs till lag, kan medföra svårigheter vid bedömningen av huruvida pornografiskt material är att anse som barnpornografi eller ej.

Riksförbundet Hem och Skola har full förståelse och respekt för att det kan uppstå svårösta juridiska problem, främst beträffande tolkningar och gränsdragningar, men kan inte anse att de skall vara olösliga. Dessutom befarar förbundet att en yttrandefrihet som så saknar gränser, att den i sitt namn tillåter att barn och ungdom exploateras på ett förnedrande och destruktivt sätt, riskerar en icke önskvärd motreaktion.

Statens biografbyrå anser att ett straffritt område bör vara mycket starkt begränsat. Vidare synes angeläget att en närmare precisering av detta område görs antingen i lagtexten eller, om detta möter svårigheter, i specialmoterivningen till lagförslaget.

Filmgranskningsrådet anser att gränserna för det straffbara området bör anges klarare i lagtexten. Straffbarhet bör inträda om inte framställningen har betydande konstnärligt värde, ingår i vetenskapligt arbete eller utgör ett led i allvarligt syftande nyhetsförmedling.

Pressens samarbetsnämnd föreslår att man i det kommande lagstiftningsarbetet försöker närmare fastställa vad som bör betraktas som barnpornografi eller ej så att inte den nya lagstiftningen skapar hinder för nyhetsförmedling och opinionsbildning.

Avgränsningen rörande vad som skall avses med barn diskuteras av några instanser.

Hovrätten över Skåne och Blekinge finner det välbetänt att någon viss åldersgräns för vilka som i detta sammanhang är att hänföra till barn inte har fastställts av utredningen. Det hade emellertid enligt hovrätten varit önskvärt att utredningen diskuterat vilka åldersgränser utredningen tänkt sig. Allmänt sett torde gränsen inte ligga vid en viss ålder. Det är i stället fråga om barnets fysiska utveckling. För att betraktas som barnpornografi torde det få röra sig om sådana barn som ännu ej nått puberteten. För rättstillämpningen är en utförligare motivering i detta avseende av stort värde.

RA anför:

I förslaget har inte någon åldersgräns angivits. Kommittén har ansett den närmare gränsdragningen för begreppet barn böra ankomma på rättstillämpningen. Såväl fysisk som psykisk mognad varierar avsevärt mellan individerna och sker ej heller alltid parallellt. I straffbestämmelserna om otukt med barn och otuktigt beteende har angivits en övre gräns på 15 år för barn i syfte att begränsa det straffbara området. Begreppet barn omfattar emellertid även individer över 15 år. När det gäller barnpornografiska bilder torde det ofta vara mycket svårt att få fram uppgifter om den aktuella personens ålder eller mognad. Det framstår även som angeläget att inte behöva identifiera personen för en utredning i dessa avseenden. En utgångspunkt för bedömningen av om det är fråga om ett barn eller inte får då bli vad som kan utläsas

av bilden. En sådan bedömning begränsas med nödvändighet till individens fysiska utveckling och kan leda till att väl fysiskt men ej psykiskt utvecklade individer lämnas utan det skydd som torde ytterst ha avsetts med förslaget till lagstiftning om barnpornografi.

Stockholms tingsrätt, rikspolisstyrelsen, konsumentverket och Svenska fotografernas riksförbund förordar en åldersgräns.

Stockholms tingsrätt uttalar:

Barnpornografi utgörs enligt utredningen av "alster som främst i bild skildrar barn i sexuella situationer de inte är mogna att uppträda i". Det är oklart vad som avses med uttrycket "sexuella situationer de inte är mogna att uppträda i". Uttrycket i fråga kan tänkas avse könsmognad eller intellektuell och känslomässig mognad. Dessa olika slag av mognad får väl anses ha ett starkt samband med varandra men det kan anmärkas att man i den allmänna diskussionen utgår från att en påtaglig skillnad i tiden mellan inträde av dessa slags mognader föreligger. Av vad utredningen anfört framgår emellertid att med den föreslagna bestämmelsen avses att skydda unga människor, vilkas könsmognadsprocess inte är avslutad. Detta skede är olika för olika individer och kan också vara svårt att avgöra i det enskilda fallet. Av detta följer att svåra och för vederbörande barn kanske påfrestande bevissituationer kan uppkomma i mål, där talan förs med anledning av angivet förfarande. Med anledning härav vill tingsrätten föreslå att det ifrågavarande handlandet kriminaliseras när avbildad person är under 15 år. Härigenom vinnes också överensstämmelse med vad som i fråga om ålder stadgas vid konsumgånge, när det gäller integritetsskydd för unga människor.

Rikspolisstyrelsen anser att eftersom det saknas en definition av vad som avses med barn, det är sannolikt att avsevärda bevissvårigheter kommer att uppstå. Enligt rikspolisstyrelsens mening vore det önskvärt att en åldersgräns – korresponderande med brottet otukt med barn – anges i lagtexten.

Konsumentverket ifrågasätter om inte en åldersgräns bör anges för att underlätta bestämmelsernas tillämpning. En lämplig åldersgräns synes vara 15 år. Därmed skulle man nå överensstämmelse med brottsbalkens bestämmelser om otukt med barn och otuktigt beteende.

Svenska fotografernas riksförbund har svårt att inse varför man inte från utredningens sida kan precisera vad som menas med barn. Könsligt umgänge med barn eller sedlighetssårande beröring med barn är redan i dag straffbelagt och därför är det en brist i utredningen att man inte preciserar var gränsen bör gå för dessa bilder, dvs. de avbildade. Förbundet anser att en åldersgräns bör klart uttalas.

Socialstyrelsen, SÖ och AB Svenska Pressbyrån anser att begreppen barn och unga människor bör definieras närmare.

Överåklagaren i Göteborg finner att bristen på åldersgräns kan leda till tolkningsproblem. Detta är olyckligt från åklagarsynpunkt. Det får emellertid förutsättas att det fortsatta lagstiftningsarbetet ger sådan vägledning att rättstillämpningen snabbt finner den rätta gränsdragningen. Så har ju tidigare skett vid tillkomsten av 16 kap. 11 § brottsbalken.

Frågan om vilka media som skall omfattas av straffbestämmelserna berörs

av några instanser.

Hovrätten över Skåne och Blekinge uttalar härom:

Utredningen har begränsat straffbeläggandet till framställningar i bild. Utredningen berör även skriftliga framställningar men avvisar tanken att låta sådana omfattas av kriminaliseringen. Däremot har utredningen inte tagit upp frågan om att straffbelägga barnpornografiska framställningar på ljudband. Det bör nämnas att det för närvarande i en tingsrätt inom hovrättsområdet handläggs ett brottmål om otukt med barn i vilket förekommer beslagtagna barnpornografiska snalfilmer och kassettljudband med barnpornografiskt innehåll avsedda att spelas upp tillsammans med filmerna. Hovrätten anser att frågan bör närmare övervägas under det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Socialstyrelsen delar utredningens uppfattning att behovet av förbud mot skriftliga framställningar inte är så stort och att konflikterna med den konstnärliga friheten är svåra att lösa. *Socialstyrelsen* kan samtidigt inte bortse från den negativa påverkan som en skriftlig framställning kan ha.

PO anför ett exempel från sin verksamhet som enligt *PO:s* mening visar att det kan vara tveksamt att begränsa det kriminaliserade området till bilder. Även en framställning i ord kan vara så förråande att ett ingripande kan te sig motiverat. *PO* antar emellertid att detta spörsmål kommer att ytterligare övervägas under kommitténs fortsatta arbete.

KLYS anför:

Utredningen presenterar inte något faktamaterial som bakgrund till sitt påstående att textmaterialet på nu aktuellt område är föga omfattande. Det kan vara riktigt som utredningen anför att behovet av kriminalisering av skriftliga framställningar är mindre påtagligt än när det gäller bild samt att konflikter med den konstnärliga friheten är svårare att lösa på textområdet. Utredningen har här dock stannat vid påståenden eller antaganden. Det kan emellertid inte godtagas, att man i detta viktiga sammanhang nöjer sig med så bräckligt underlag för de slutsatser som lagförslaget innefattar. Erfarenheterna från tillämpningen av äldre bestämmelser om pornografi är sådana att man måste iakttä största försiktighet och noggrannhet, innan man drar gränser mellan olika media.

Också *Svenska fotografernas riksförbund* är kritisk mot utredningsförslaget på denna punkt. Förbundet uttrycker sin förvåning över att man inte preciserar vad som avses med barn och samtidigt förbjuder alster som tecknade pornografiska bilder. Förbundet har svårt att förstå att man inte drar parallellen mellan fotografi och tecknad bild och därifrån till textframställning av pornografiska verk. Varför föreslår man inte att förbjuda dessa också, eftersom syftet måste vara antingen kommersiellt eller på något sätt sexuellt upphetsande. Det bör inte finnas några skillnader mellan sättet att välja kommunikationsform, dvs. text, bild eller film. Utredningen hänvisar till forskningen, men på forskningsområdet är det klart bevisat att rörliga bilder utövar en mycket stark påverkan på åskådaren. Däremot har inte forskningen alls påvisat motsvarande samband mellan stillbilder och textframställningen.

Förbundet upplever därför att utredningen inte tillräckligt grundligt har tagit hänsyn till uppdraget som den fått, och redovisat skälet till att man så starkt begränsar sig till barnpornografi och barnpornografiska bilder.

Utredningen har förklarat att det i sällsynta undantagsfall kan vara befogat att publicera bild där barn framställs i en sexuell situation och angivit som exempel konstnärliga, nyhetsförmedlande eller vetenskapliga hänsyn. Detta kommenteras av flera remissinstanser.

Hovrätten över Skåne och Blekinge delar utredningens uppfattning om avgränsning från det straffbara området av sådana av utredningen särskilt nämnda fall där bildpublicering framstår som försvarlig och har inte heller någon erinran mot det sätt detta kommit till uttryck i lagtexten.

RÅ anser däremot att den reservation som föreslås i lagtexten om att framställningen i vissa angivna fall kan vara försvarlig, bör utgå. En fråga som allmänt gäller lagstiftning på detta och närliggande områden är hur man skall göra avgränsningen mot vetenskaplig och konstnärlig verksamhet. Detta brukar inte uttryckligen regleras i modern lagstiftning. Lagstiftaren har plägat utgå från att konstnärliga och vetenskapliga framställningar skall lämnas utanför det kriminaliserade området. Domstolarna torde också i sina avgöranden följa samma princip. Vad gäller tryckfrihetsbrott måste därjämte uppmärksammas att i tryckfrihetsförordningen sedan gammalt finns en övergripande regel om att beträffande framställning i tryckt skrift just syftet skall beaktas. Hur den nu föreslagna särskilda regeln skall förhålla sig till denna allmänna regel är oklart. Om man nu skulle uppställa en regel beträffande gränsdragningen kommer man sålunda in på en fråga som har sådan principiell räckvidd att den inte bör avgöras i förevarande begränsade sammanhang. Att reservationen utgår bör inte medföra några egentliga svårigheter för bedömningen av nu ifrågavarande gränser. De situationer i vilka en bedömning skall ske kommer – särskilt med hänsyn till förekomsten av bildmaterialet – knappast att erbjuda någon tveksamhet i nu förevarande hänseende.

Sexualbrottskommittén uttalar att det undantag från huvudregeln som avser att möjliggöra att bildframställningar av barn med anknytning till sexuallivet används för renodlat konstnärliga syften eller för vetenskapligt ändamål har fått en alltför vag utformning. Ett förbud bör enligt sexualbrottskommitténs mening i stället anknyta till framställning eller spridning av bild av barn med sådan sexuell innebörd att förfarandet är ägnat att medföra skada för eller kränkning av barnet. Ett förbud av sådant innehåll synes knappast behöva förse med några undantag. Fotografering eller avbildning genom teckning av barn, vilken sker på sådant sätt att det är kränkande eller skadligt för barnet torde aldrig kunna försvaras under hänvisning till vetenskapliga eller konstnärliga syften. Reproduktion eller spridning av sådan bild torde å andra sidan inte i något fall kunna anses kränkande eller skadligt för barnet, när det sker i strikt vetenskapligt eller konstnärligt syfte.

För *Stockholms tingsrätt* är det oklart om det av utredningen förda

försvarlighetsresonemanget avser såväl framställning som spridning av ifrågavarande slag av bilder eller endast det sistnämnda förfarandet. Tingsrätten anser att den kränkning av en individs personliga integritet som ligger i framställning av sådana bilder inte kan försvaras varken med konstnärliga hänsyn eller som nyhetsförmedling eller som led i vetenskapligt arbete. Ej heller publicering kan i angivna fall vara försvarlig så länge därmed individens personliga integritet träds för nära. Skulle däremot avbildad persons identitet genom retuscherings eller på annat sätt kunna göras omöjlig att fastställa ställer sig saken annorlunda. Då kan publicering av sådana bilder – liksom fallet måste vara med teckningar gjorda helt efter fantasi – vara försvarlig i angivna hänseende.

Rikspolisstyrelsen har förståelse för att det främst av hänsyn till vetenskapliga intressen är nödvändigt att undanta vissa framställningar från straff. Det är emellertid angeläget att i lagrummet tydligare anges i vilka fall barnpornografiska framställningar är tillåtna.

Överåklagaren i Göteborg finner den elasticitet som finns i formuleringen "försvarlig med hänsyn till sitt syfte och sitt sammanhang" allvarlig och fortsätter:

Att som utredningen framför behöva beakta konstnärliga hänsyn i ett sammanhang som detta är jag främmande för. Från vetenskaplig eller annan viktig synpunkt kan emellertid framställningen ibland vara nödvändig. Jag anser därför att uttrycket försvarlig bör bytas mot uttrycket nödvändig. I brotsbalkens 24 kap. används båda uttrycken för att kunna markera olika situationers krav.

Socialstyrelsen ifrågasätter om framställning av barn i sexuell situation kan var försvarbar ens ur konstnärlig synpunkt. Det kan bli svårt att dra en gränslinje mellan vad som kan anses vara barnpornografi och vad som kan anses vara konst.

Enligt *utredningen om barnens rätt* har lagtexten på denna punkt fått en alltför vag utformning. I motiven uttalas att publicering av barnpornografisk bild kan vara försvarlig av konstnärliga hänsyn, som led i allvarligt syftande nyhetsförmedling eller som inslag i vetenskapliga arbeten. Utredningen har förståelse för att ett förbud mot barnpornografi inte lämpligen kan gälla helt generellt. Vissa mycket sällsynta undantagsfall kan kanske finnas när framställning och publicering av barnpornografisk bild kan framstå som motiverade. Utredningen anser det emellertid synnerligen viktigt att undantagssituationerna inte används som s. k. täckmantel vid en icke försvarlig framställning och publicering. Man kan t. ex. tänka sig fallet att en erkänd regissör i kommersiellt syfte utnyttjas för framställning av film med barnpornografiskt innehåll under åberopande att filmen låter sig försvaras av konstnärliga hänsyn.

AB Svenska Pressbyrå uttalar att det lämnas alltför litet underlag för en bedömning av vad som är försvarligt och därmed straffritt.

Rädda Barnen anser att bristen på konkreta anvisningar i lagtexten om vad

som anses försvarligt lämnar utrymme för tolkningar som kan tänkas bli negativa ur barnens synpunkt. Bilder som låter sig försvaras av konstnärliga hänsyn är utredningens exempel på undantagsfall som kan tillåtas. Men enligt Rädda Barnen är det viktigt med en klarare gränsdragning som omöjliggör en alltför vid tolkning. De starkt negativa skildringar som influerar framför allt från USA om hur barn missbrukas i sexuella sammanhang tillsammans med vuxna, borde tjäna som en varning gentemot en alltför vag lagtext.

Sveriges Radio AB anför att frågan om undantag från straffbar handling är svår att riktigt tillgodose. Företaget noterar emellertid att utredningen finner det vara försvarligt att publicera bilder som kan motiveras av konstnärliga hänsyn och som ett led i en allvarligt syftande nyhetsförmedling eller som inslag i vetenskapliga arbeten. Dock framgår att kommittén anser att undantagen är sällsynta. För Sveriges Radios del skulle en visning av aktuella bilder förmodligen alltid kunna hänföras till de skäl som anförts för undantag och inte vara sällsynta undantag från lagen. Däremot kommer de tillfällen då sådana bilder kan visas inte vara frekventa och därför i den meningen sällsynta.

Sexualbrottskommittén anser att det straffrättsliga skyddet bör gälla även avbildningar av utländska barn, vilka avbildningar i regel inte framställs i Sverige eller föreställer barn som kan identifieras här. Man bör nämligen inte, om svenska barn tillerkänns straffrättsligt skydd, medverka till att skapa en marknad för exploatering av utländska barn i pornografiskt syfte.

Aktionen "Kamp mot porr och prostitution" uttalar att när det gäller den föreslagna straffbestämmelsen i tryckfrihetsförordningen är gränsdragningen mot det straffria området av särskild vikt. Brottsskildringen i den föreslagna lagtexten är vag och ger dålig vägledning för de rättstillämpande myndigheterna. Frågan om formerna för rättegången blir då av än större betydelse. Utredningen har ännu inte avgivit något betänkande i denna del. *Aktionen* framhåller det värdefulla i att juryn i tryckfrihetsmål ger den allmänna opinionen möjlighet att påverka utgången i varje enskild process.

7 Övrigt

Straffbestämmelsens placering

Hovrätten över Skåne och Blekinge delar utredningens uppfattning att bestämmelsen, vad beträffar brottsbalken, lämpligen bör införas i 16 kap. och att den naturliga platsen för tryckfrihetsförordningens del är 7 kap. 4 §.

Överåklagaren i Göteborg och *Aktionen "Kamp mot porr och prostitution"* finner det naturligare att den nya paragrafen införs i brottsbalken under beteckningen 16 kap. 11 a § på grund av sitt samband med 11 §.

Överåklagaren i Malmö anför att den nya paragrafen bör benämnas 11 a § eller 12 a § och inte, som utredningen föreslår, 10 a §. 10 § avser ju brott mot

griftefrid. Det förefaller naturligare att ansluta stadgandet om barnpornografibrott till paragrafen om otillåtet förfarande med pornografisk bild (11 §) eller om förledande av ungdom (12 §).

Då syftet med de föreslagna lagbestämmelserna är att skydda personlig integritet på det sexuella området föreslår *Stockholms tingsrätt* att brottsbalksbestämmelsen införs i 6 kap. och inte i 16 kap. i brottsbalken.

Sexualbrottskommittén och *utredningen om barnens rätt* ifrågasätter om det inte bör övervägas att kriminalisera framställning av barnpornografi som en särskild form för sexualbrott i 6 kap. brottsbalken. Kommittén har för avsikt att i ett senare skede av sitt arbete överväga innehållet i bestämmelserna om straff för sexualbrott från sådana synpunkter.

Författarförbundet anför att det är en lagtekniskt felaktig metod att som utredningen uppta framställning av barnpornografiska bilder som ett brott mot allmän ordning och placera bestämmelsen därom i anslutning till skyltningsförbudet i 16 kap. 11 § brottsbalken. Den handling som primärt bör straffbeläggas måste kriminalpolitiskt betraktas som ett mot barnet riktat sedlighetsbrott och bestämmelsen härom bör därför upptas i 6 kap. brottsbalken, förslagsvis närmast efter bestämmelsen om otuktigt beteende (6 §). Där bör framställning av barnpornografi efter levande modell kriminaliseras. En sådan regel bör kompletteras med ett förbud mot spridning av barnpornografi som kan placeras i 16 kap. brottsbalken och få beteckningen 10 a §.

Lagtextens utformning m. m.

JK har från lagteknisk synpunkt inga anmärkningar mot förslaget men uttalar att den omständigheten att utredningen nu begränsat sig till en mycket snävt avgränsad del av pornografifrågan synes ha medfört att förhållandet mellan de nu föreslagna bestämmelserna i 16 kap. 10 a § brottsbalken och tryckfrihetsförordningen, å ena sidan, och de nu gällande bestämmelserna i 16 kap. 11 § brottsbalken, å andra sidan, inte alls belysts. *JK* anser önskvärt att detta sker under den fortsatta behandlingen av lagstiftningsärendet.

Hovrätten över Skåne och Blekinge anför att enligt utredningens motivering framställandet och spridandet av de ifrågavarande bilderna synes vara det som skall vara straffbart. Enligt hovrättens mening ger emellertid den föreslagna utformningen av lagtexten ej klart uttryck för denna tanke.

Hovrätten fortsätter:

Utredningen uttalar att avgörande för straffbarheten inte bara bör vara, huruvida barnet eller barnen är invecklade i uppenbara sexualhandlingar. Även om sådana fall tillhöra dem som straffbestämmelsen främst bör riktas emot, menar utredningen emellertid att denna också bör omfatta fall där bilden ges sexuell innebörd genom barnets ställning eller åtbörder. Utredningen nämner som exempel fall där ett barn genom speciella kameraarran-

gemang framställs på ett sätt som är ägnat att vädja till sexualdriften utan att barnet kan sägas ha deltagit i ett sexualbeteende vid avbildningen. Hovrätten har inget att invända mot att straffbestämmelsen ges denna innebörd. Uttrycket "sexuellt beteende" i paragrafen är emellertid då inte helt adekvat. Uttrycket ger paragrafen en mer inskränkt innebörd än den som utredningen åsyftat. Utredningens syftemål skulle enligt hovrättens mening komma till klarare uttryck om efter "sexuellt beteende" förslagsvis inskötts meningen "eller annan situation av sexuell innebörd".

Hovrätten anser vidare att benämningen barnpornografibrott är väl funnen. Visserligen innefattar ordet barnpornografi mera än enbart framställning i bild. Benämningen är emellertid kort och beskrivande, vilket underlättar spridandet av erforderlig kännedom om bestämmelsen. En kort benämning är också från praktisk synpunkt en fördel t. ex. vid domsskrivning, databehandling m. m.

Rikspolisstyrelsen finner lagtexten svårtillgängligt utformad och förutsätter att en översyn av denna kommer till stånd.

Sexualbrottskommittén anför att om en lagstiftning nu genomförs av i huvudsak det innehåll som utredningen har föreslagit, kan tydligen ett samordningsproblem uppkomma för den händelse ett framtida förslag av sexualbrottskommittén om framställning av barnpornografi som sexualbrott läggs till grund för lagstiftning. Enligt kommitténs mening kan emellertid det problemet på ett tekniskt enkelt sätt lösas redan nu. Oavsett hur en bestämmelse om straff för barnpornografibrott närmare utformas, kan däri lämpligen föreskrivas, att bestämmelsen inte är tillämplig på gärning för vilken är stadgat straff enligt annan bestämmelse i brottsbalken.

Stockholms tingsrätt och *författarförbundet* har som en konsekvens av sin argumentering utformat alternativa lagtexter.

Stockholms tingsrätt som alltså anser att frågan om barnpornografi inte bör behandlas särskilt uttalar:

Anses det emellertid av något skäl att åsyftad lagstiftning bör äga rum vill tingsrätten föreslå att i brottsbalken 6 kap. införes en paragraf 6 a med följande lydelse:

Den som i bild återger barn, som är under 15 år, i en sexuell situation dömes, där gärningen måste anses ha inneburit kränkning av barnets personliga integritet, för otillåten framställning av pornografisk bild till böter eller fängelse i högst sex månader. Den som sprider bild av angivet slag dömes för otillåten spridning av pornografisk bild till straff som ovan sagts.

I tryckfrihetsförordningen 7 kap. 4 § införes punkt 12 av motsvarande lydelse.

Författarförbundet finner inte den föreslagna lagtexten användbar. Förbundet tillstyrker en lagregel genom vilken framställning av barnpornografi efter levande modell kriminaliseras. En sådan kunde upptas i 6 kap. brottsbalken under beteckningen 6 a § och ges förslagsvis följande lydelse:

Den som utnyttjar barn under femton år som modell för framställning av pornografisk bild dömes, om gärningen ej är belagd med straff enligt vad förut

i detta kapitel är sagt, för *framställning av barnpornografi* till böter eller fängelse i högst ett år.

Förbundet anför vidare att man inser att man troligen inte genom ett sedlighetsbrott, som stävjar produktion av barnpornografi efter levande modell i Sverige kommer åt de problem som spridandet av barnpornografiska alster innebär. Det mesta i Sverige florerande materialet är säkerligen importerat och är därför åtkomligt endast genom ett mera allmänt utformat spridningsförbud. I botten på det bör man kunna lägga det nyss nämnda förslaget till stadgande i 6 kap. 6 a § brottsbalken, dvs. man kriminaliserar en spridning av sådana alster som åstadkommits genom brott eller – om det gäller utländsk porr – skulle ha varit brottslig om den tillverkats i Sverige. Eftersom man inte kan fastställa denna brottslighet efter något objektivt kriterium får man i stället arbeta med ett uppenbarhetskriterium. Detta torde emellertid inte räcka. Ett första led anknyttande till 6:6 brottsbalken måste kompletteras med en allmän regel av "tukt- och sedlighetskaraktär". Man kan för utformningen av en sådan finna viss förebild i den i betänkandet (SOU 1969:38) Yttrandefrihetens gränser föreslagna 16:11 brottsbalken.

Mot angivna bakgrund kunde en bestämmelse i 16:10 a enligt förbundet få ungefär följande lydelse:

Den som sprider barnpornografisk bild, vid vars tillkomst uppenbarligen utnyttjats levande modell eller som eljest är grovt sedlighetssårande eller uppenbart förråande, dömes (om icke framställningen är försvarlig med hänsyn till sitt syfte och sitt sammanhang) för *spridande av barnpornografi* till böter eller fängelse i högst sex månader.

Med avsnittet inom parentes markerar förbundet att man kan välja ettdera av två alternativ. Antingen talar man om grovt sedlighetssårande etc. och då torde man inte behöva något tillägg om försvarligheten, eftersom den prövas i samband med angivna kriterier. Eller också har man ett försvarlighetskriterium, vilket då kan hakas på en mera neutral bestämning av brottet.

Om man väljer en bestämmelse av här skisserat slag måste ändringar vidtas i 16:11 brottsbalken. De båda paragraferna måste på något sätt samstämmas så att icke en och samma handling blir straffbar enligt båda. Det naturliga torde vara att ta barnpornografin först och därefter utforma 16:11 på följande sätt: "Den som på eller vid allmän plats . . . dömes, såvida inte brottet är belagt med straff enligt 10 a §, för otillåtet förfarande etc. . . ."

Förbundet betonar att lagtexterna inte i något hänseende får ses som förslag. De är endast att betrakta som i tidsnöd tecknade skisser. Givetvis behövs betydligt mer genomarbetade formuleringar. Utredningens förslag är emellertid enligt förbundet inte användbart som underlag härför.

KLYS uttalar att utredningen har underlåtit att verkställa erforderliga juridiska överväganden. Som författarförbundet påpekat får man genom införandet av den föreslagna 10 a § i 16 kap. brottsbalken en konkurrenssituation i förhållande till skyltningsförbudet i samma kapitels 11 §. Det är helt enkelt inte möjligt att ta ställning till 10 a § förrän man löst den konflikten.

Förhållandet till bestämmelsen i 16 kap. 11 § brottsbalken berörs också av *Aktionen "Kamp mot porr och prostitution"* som anför:

Utredningen har valt att definiera begreppet "bild" mera inskränkt än vad som är fallet i bestämmelsen om otillåtet förfarande med pornografisk bild. Detta får betydelse för kriminaliseringen av barnpornografiska alster som inte är tryckta skrifter. Utredningens förslag innebär att framställande och spridning av exempelvis film och fotostatkopior som innefattar barnpornografibrott straffas enligt den föreslagna 16 kap. 10 a §. Framställande och spridning av avbildade föremål som återger barn i sexuella situationer kriminaliseras däremot inte. Det enda hindret för sådana barnpornografiska alster blir även fortsättningsvis att deras förevisande på eller vid allmän plats är brottsligt enligt skyltningsförbudet i 16 kap. 11 §.

Aktionen "Kamp mot porr och prostitution" avvisar bestämt den tolkning av skyltningsförbudets omfattning som polisen i Stockholm för fram i utredningens betänkande. Av redogörelsen framgår att polisen i Stockholm som princip inte ingriper mot andra bilder än samlagsbilder. Skyltningsförbudet tillämpas för närvarande inte på barnpornografiska alster, trots att dessa under bred enighet är föremål för lagstiftningsåtgärder som syftar till ett totalförbud.aktionen finner det ytterst anmärkningsvärt att barnpornografiska och andra pornografiska bilder, som uppenbart är ägnade att väcka allmän anstöt, för närvarande inte blir föremål för ingripande enligt 16 kap. 11 § brottsbalken.

RFSU anför liknande synpunkter:

Lagen om skyltningsförbud mot pornografiska bilder tillkom 1970 som ersättning för det gamla förbudet mot spridning av bilder som sårar tukt och sedlighet. Syftet med skyltningsförbudet angavs vara att ingen skulle behöva se pornografiska bilder utan att själv ha tagit initiativ därtill. Trots att lagen är nytillkommen har polis och åklagare under de senaste åren vägrat att föra de talrikt förekommande anmälningarna mot pornografisk skyltning till domstols prövning. Om förbud mot barnpornografiska bilder införs, kommer barn att ändå vara skyddade mot åsynen av dessa bilder. Men under nuvarande förhållanden leder polisens och åklagarnas uppenbarligen överenskomna passivitet till att barn ofta tvingas att se skrämmande barnpornografiska bilder. Efter ett eventuellt förbud mot barnpornografi kommer de fortfarande att ständigt och jämt konfronteras med massexpositioner av grovt pornografiska bilder av vuxna – bilder som låter dem uppleva sexualiteten som opersonlig, kall och känslolös. Det är en effekt av att skyltningsförbudet inte tillämpas.

RFSU anser att även förhållandena kring skyltningsförbudet bör utredas av yttrandefrihetskommittén.

Några remissinstanser tar upp den i 6 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen stadgade spridningsrätten och föreslår att undantag görs i denna beträffande skrifter som innefattar barnpornografibrott.

Hovrätten över Skåne och Blekinge uttalar:

Det föreslagna stadgandet att barnpornografibrott skall vara tryckfrihetsbrott avser icke spridning av bild som utgör tryckt skrift. Enligt 6 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen tillkommer rätt att sprida tryckta skrifter varje svensk medborgare eller svensk juridisk person. Utspidaren av en tryckt

skrift, som innefattar barnpornografisk bild, skulle – förutsatt att han inte blir ansvarig för tryckfrihetsbrott på grund av tryckfrihetsförordningens regler om ansvarighetens övergång – gå fri från ansvar. Trots reglerna om ansvarighetens övergång är det inte säkert att någon kan ställas till ansvar i ett tryckfrihetsmål. Detta torde särskilt kunna bli fallet beträffande pornografiska skrifter som tryckts utomlands. Det enda ingripande som då står till buds är konfiskering (jmf. 9 kap. 5 tryckfrihetsförordningen). Om utspridaren således inte kan ställas till ansvar för tryckfrihetsbrott skulle ett utspridande av barnpornografiska bilder som utgör tryckt skrift bli helt straffritt. Hovrätten ifrågasätter om en sådan begränsning av det staffbara området är motiverad och föreslår att det i det fortsatta lagstiftningsarbetet övervägs om inte ett undantag från den allmänna spridningsrätten borde införas i 6 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen beträffande nu ifrågavarande skrifter.

Konsumentverket konstaterar att i den straffbestämmelse som föreslås bli införd i brottsbalken anges att även spridande av pornografisk bild med barn skall anses utgöra barnpornografibrott. För att bestämmelsen i denna del inte skall komma i konflikt med den i 6 kap. 1 § TF angivna rätten att sprida tryckta skrifter, får konsumentverket föreslå att undantag införs i 6 kap. 2 § TF på motsvarande sätt som skett för bestämmelserna i 16 kap. 11 och 12 §§ brottsbalken.

Aktionen "*Kamp mot porr och prostitution*" uttalar att utredningens förslag, men hänsyn till tryckfrihetsförordningens exklusivitet, innebär att ingripande mot barnpornografi i tryckt skrift skall göras endast enligt tryckfrihetsförordningens regler om beslag och åtal m. m. Undantagsbestämmelsen i 6 kap. 2 § bör därför ändras så att därav framgår att brottsbalkens bestämmelser inte är tillämpliga på barnpornografibrott i tryckta skrifter.

Strafflatituden, förverkande

Hovrätten över Skåne och Blekinge finner den av utredningen föreslagna straffskalan, som överensstämmer med vad som gäller för brotten otillbörligt förfarande med pornografisk bild och förledande av ungdom, lämpligt avvägd.

Överåklagaren i Göteborg har av skäl som utredningen åberopar inte något att erinra mot strafflatituden men anser att utredningstekniska skäl dock gör att vid brott som detta, vilket ofta medför bevissvårigheter, latituden borde medge möjlighet till anhållande och häktning.

RÅ uttalar:

Vad beträffar strafflatituden har föreslagits böter eller fängelse i högst sex månader. Med hänsyn till det skyddsbehov straffbestämmelsen torde vara avsedd att tillgodose finner jag att straffmaximum bör sättas högre. Jag föreslår därför att som påföljd för barnpornografibrott skall kunna följa fängelse i ett år. Från utredningssynpunkt och för att förhindra fortsatt brottslig verksamhet skulle därav även följa fördelen av att kunna tillgripa personella tvångsmedel.

Också *överåklagaren i Stockholm* ifrågasätter om inte straffmaximum bör höjas och om böter över huvud taget bör användas för denna brottstyp. Om normalstraffet i praxis skulle bli böter, vilket regelmässigt är fallet vid en straffskala som den föreslagna, kan man räkna med att de som ägnar sig åt den kommersiella verksamhet, som barnpornografin omfattar, kommer att kalkylera in böter i omkostnadssidan. Kriminaliseringens förebyggande effekt torde då starkt försvagas.

Författarförbundet konstaterar att utredningen har stannat för samma strafflatitud som vid brott mot det s. k. skyltningsförbudet i 16 kap. 11 § brottsbalken. Detta måste enligt förbundet vara en följd av den sammanblandning av två helt olika kriminalpolitiska linjer som förbundet har diskuterat tidigare i sitt yttrande. Förbundet menar att framställning av barnpornografi vad gäller barnets behov av skydd ligger nära otuktigt beteende. I varje fall kan det inte godtas att sådan handling ur barnets synpunkt betraktas som jämställt med ett brott mot allmän ordning. Med utgångspunkt i uppfattningen att framställning av barnpornografi är att anse som ett sedlighetsbrott mot barnet förordar förbundet därför att för sådant brott bestäms samma strafflatitud som för otuktigt beteende, dvs. böter eller fängelse i högst ett år.

Hovrätten över Skåne och Blekinge pekar på att utredningen inte särskilt nämner frågan om förverkande av de pornografiska alster det här är fråga om.

Hovrätten fortsätter:

Vad gäller bilder som utgör otillåtet yttrande i tryckt skrift följer av tryckfrihetsförordningens bestämmelser att dessa kan bli föremål för konfiskering. I fråga om andra bilder vars framställande eller spridande blir straffbart enligt den föreslagna brottsbalksbestämmelsen bör förverkande kunna komma i fråga jämlikt 36 kap. 2 § brottsbalken (jmf. beträffande otillåtet förfarande med pornografisk bild enligt 16 kap. 11 § brottsbalken rättsfallet NJA I 1974 s. 516). Förverkas film bör även det till filmen hörande ljudbandet kunna förverkas.

Frågan om förverkande kan få betydelse i ett annat avseende. Antag att en fotografisk bild beskriver en situation som svarar mot brottsbeskrivningarna för otukt med barn eller otuktigt beteende. Antag vidare att det vid den närmare utredningen visar sig att den person som på bilden är inbegripen i den otuktiga sexualhandlingen är samma person som framställt bilden i fråga. Förutsättningar föreligger i en sådan situation att tillämpa såväl bestämmelserna om otukt med barn eller otuktigt beteende som bestämmelsen om barnpornografibrott. Det skulle emellertid kunna ligga nära till hands att anse att otukt med barn och otuktigt beteende konsumerade barnpornografibrott mot bakgrund särskilt av att de förstnämnda bestämmelserna innehåller en strängare straffskala än den senare. Ett avgörande skäl för motsatt uppfattning är emellertid förverkandefrågan. Om i en situation som den ovan beskrivna den tilltalade endast lagförs för något av otuktsbrotten är det tveksamt om det är möjligt att förverka den eller de ifrågavarande bilderna.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1979-03-22

Närvarande: justitierådet Hesser, regeringsrådet Hamdahl, justitierådet Höglund, justitierådet Hessler.

Enligt utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 8 mars 1979 har regeringen på hemställan av statsrådet Sven Romanus beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i tryckfrihetsförordningen,
2. lag om ändring i brottsbalken.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsfiskalen Sten Heckscher.

Förslagen föranleder följande yttrande av *lagrådet*:

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken*16 kap. 10 a §*

Den gärning som straffbeläggs i den föreslagna bestämmelsen beskrivs så att någon skildrar barn i pornografisk bild med uppsåt att bilden sprids eller sprider sådan bild. I motiven uttalas att bestämmelsen i princip gäller bilder av alla slag. Av särskild praktisk betydelse är, framhålls det, bilder i tryckta skrifter, fotografiska bilder, däri inbegripet film, samt bilder som förmedlas med TV-teknik eller videogram. Motiven innehåller inte något uttalande om vad som enligt lagrummet skall förstås med att en bild sprids. De angivna exemplen på vilka slags bilder som omfattas antyder emellertid vissa hithörande spridningsformer.

Förslaget utgår tydligen från att termen sprida har en mycket vid mening. Till en början avses alla förfaranden som när det är fråga om tryckt skrift omfattas av den i tryckfrihetsförordningen (6 kap. 1 §) stadgade spridningsrätten, dvs. åtgärder som innefattar att exemplar av bilden hålls till salu, försänds eller distribueras på annat sätt. Hit hör också fall då exemplar av bilden ställs ut eller förevisas på annat sätt. Vidare synes förslaget omfatta även andra åtgärder för att göra bilden tillgänglig för allmänheten, såsom visning genom optiska anordningar (t. ex. episkop, overheadprojektor), genom film och genom TV-teknik. När det gäller visning i TV torde stadgandet omfatta både fall då en bild (t. ex. ett fotografi eller en teckning) eller en sekvens av bilder (en film) visas och fall då ett program sänds direkt. I själva verket torde förslaget avse alla tänkbara förfaranden genom vilka ett bildinnehåll förmedlas till eller görs tillgängligt för andra.

Att bilden förmedlas till allmänheten uppställs ej som något krav. Om en bild ej förmedlas till allmänheten, torde det dock för att bilden skall anses som spridd fordras något mera än att bilden gjorts tillgänglig för endast ett fåtal personer.

Det torde kunna ifrågasättas om den föreslagna avfattningen av bestämmelsen tillräckligt tydligt ger vid handen att termen sprida är avsedd att ha den nu angivna mycket vida betydelsen.

Termen sprida såsom syftande på att ett visst bildinnehåll förmedlas till andra har kommit till användning även i ett par andra stadganden i brottsbalken.

Enligt den ursprungliga lydelsen av 16 kap. 11 § första stycket inträdde sålunda straff för den som sårade tukt och sedlighet bl. a. genom att saluhålla, förevisa eller annorledes sprida bild. Lagrummet överensstämde nära med motsvarande tidigare bestämmelse i 18 kap. 13 § första stycket strafflagen men var såtillvida utvidgat att det även omfattade förevisning av bild. I förarbetena nämndes inte någonting om förmedling av bild genom film eller TV. I den av Beckman m. fl. utgivna kommentaren till brottsbalken (1 uppl. 1965, s. 203) uttalas emellertid att film faller in under bestämmelsen.

Bestämmelsen ersattes genom lagändring år 1970 med ett stadgande som väsentligt minskade det straffbara området. Enligt den nya lydelsen, som alljämt gäller, inträder straff för den som på eller vid allmän plats genom skyltning eller annat liknande förfarande förevisar pornografisk bild på sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt. Uttrycket spridning används alltså ej. Av intresse är dock att uttrycket förevisa enligt förarbetena omfattar bl. a. ljusreklam på husvägg. Huruvida därmed avses även t. ex. reklamfilm är oklart. I varje fall torde film på biograf inte avses, fastän biograf enligt förarbetena skall anses som allmän plats.

Termen sprida används även i 16 kap. 12 § brottsbalken. Enligt bestämmelsen inträder straff för den som bland barn eller ungdom sprider skrift eller bild, som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran. I förarbetena behandlas i huvudsak olika former för distribution av tryckta alster. I samband med 1970 års ändring av 16 kap. 11 § uttalade emellertid föredragande departementschefen att 16 kap. 12 § också torde omfatta film (prop. 1970:125 s. 75). Av departementschefens anförande framgår inte med tydlighet om stadgandet ansågs omfatta visning i TV.

I det betänkande, "Yttrandefrihetens gränser" (SOU 1969:38), som låg till grund för 1970 års lagändring hade föreslagits att 16 kap. 11 § första stycket brottsbalken skulle ersättas med två nya stadganden, som båda bl. a. avsåg spridning av framställningar av närmare angivet slag. Enligt motiven var avsett att termen sprida i båda fallen, såvitt nu är i fråga, skulle omfatta såväl visning genom film som visning i TV.

Olika former av spridning och visning av bilder har betydelse även från upphovsrättslig och fotografrättslig synpunkt. Av intresse är att inom dessa

områden termen spridning används endast i fråga om spridning av exemplar, t. ex. fall då exemplar utbjuds till försäljning, uthyrning eller utlåning (2 § tredje stycket lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, 16 § lagen (1960:730) om rätt till fotografisk bild). Andra former för att förmedla verk eller fotografiska bilder till allmänheten hänförs ej till spridning utan beskrivs med andra uttryck, t. ex. offentligt framförande av verk och offentligt visning av fotografisk bild.

Det anförda ger vid handen att terminologin inom rättssystemet inte är enhetlig när det gäller att beteckna sådan förmedling av bilder till andra som avses med den nu föreslagna bestämmelsen. I och för sig skulle det därför vara önskvärt att ange dessa förfaranden på ett tydligare och utförligare sätt än som skett i förslaget. En sådan metod skulle emellertid kunna vålla tvekan om innebörden av den närbesläktade bestämmelsen i 16 kap. 12 § brottsbalken och i viss mån även när det gäller bestämmelsen i 11 § i samma kapitel. Den nu föreslagna lagtexten, som i det avseende det nu gäller överensstämmer med 16 kap. 12 §, torde därför enligt lagrådets mening få godtas. En överarbetning av terminologin i nu berörda lagrum i brottsbalken bör företas i ett vidare sammanhang.

Förslaget till lag om ändring i tryckfrihetsförordningen

Förslaget lämnas utan erinran.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1979-03-22

Närvarande: statsministern Ullsten, ordförande, och statsråden Sven Romanus, Mundebo, Wikström, Wirtén, Rodhe, Wahlberg, Hansson, Enlund, Lindahl, Winther, De Geer, Cars, Gabriel Romanus

Föredragande: statsrådet Sven Romanus

Proposition om ändring i tryckfrihetsförordningen m. m.

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till lag om ändring i tryckfrihetsförordningen och förslag till lag om ändring i brottsbalken.

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Jag delar lagrådets uppfattning om hur begreppet sprida i den föreslagna brottsbalksbestämmelsen skall förstås. Inte heller jag finner någon jämkning av lagtexten påkallad.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen
att antaga de av lagrådet granskade lagförslagen.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 8 mars 1979.

Innehåll

Proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	2
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 8 mars 1979 ...	5
1 Inledning	5
2 Föredragandens överväganden	6
3 Upprättade lagförslag	10
4 Hemställan	10
5 Beslut	10
Bilagor	
1 Departementspromemorian (Ds Ju 1978:8) Barnpornografi	11
2 Remissammanställning	29
Utdrag av lagrådets protokoll den 22 mars 1979	59
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 22 mars 1979 ..	62

